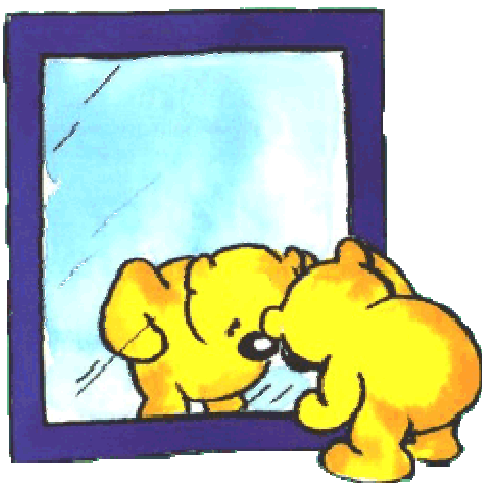

Draaiboek taalverwerving voor vier en vijfjarige anderstalige of taalarme kleuters

Aanbrengen van abstracte begrippen via de spiegelmethodiek

Van Looveren Leen

Copyright : Alle rechten voorbehouden.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door print-outs, kopieën, of op welke manier dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur.

Voorwoord

Van een AHA-moment naar een AJA-moment: om van een bewonderingsmoment naar het begrijpen-bevattingmoment te komen mag je geen stappen overslaan in de ontwikkelingsfasen en denkstrategieën van een kind.

Momenteel wordt er in de scholen veel nadruk gelegd op het leren leren, op het verwerven van de schooltaal rekenen en lezen. De kleuterschool tracht kleuters enorm veel schoolsgerichte bagage mee te geven om het kind te behoeden voor het blijven zitten. De tijd die de kleuterleidsters spenderen in het bijbrengen van deze kennis leidt tot - bij wijze van spreken - het afdreunen van versjes zonder de inhoud te begrijpen. Bagage waar een kind nog niet aan toe is, is bagage die niet opgeslagen wordt.

Het is zinvoller om een kind kind te laten zijn. Een kind heeft een enorme exploratiedrang daar het weinig of geen angsten kent. Het is de periode waarin het kind door het experimenteren op een speelse wijze enorm veel kennis opdoet wat betreft taal en zichzelf, taal en de anderen, taal en de omgeving.

Het AHA-moment bij het spiegelen van emoties bij zichzelf groeit uit naar een AJA-moment wanneer het kind zich kan herkennen in de emoties van anderen. Het kind kan zich dan empathisch opstellen tegenover de ander en eventueel hulp aanbieden. Ook op abstract denkniveau biedt de spiegelmethode AHA-momenten die later doorgroeien naar een AJA-moment. Wanneer het kind voor de spiegel in iedere hand tegelijkertijd een zak optilt met een verschillend gewicht zal het zijn lichaamshouding waarnemen. Het kind merkt gelijkenissen op tussen zijn houding en de twee-armige weegschaal met de zakken. Het kind zal deze ervaring kunnen linken, verantwoorden en kunnen toepassen in de speeltuin, bij de wip.

Ik voel me als kleuterleidster een professor in het aanbieden van deze AHA-momenten. Hiervoor is het cruciaal om de juiste attributen aan te reiken en kinderen te stimuleren tot gericht handelen en waarnemen. Het beleven is voor deze kinderen de wetenschappelijke onderbouw om later tot het AJA-moment te komen: het verwoorden en het verantwoorden.

Een kind opgeven is het kind geen kansen meer geven. Blijf geloven in de capaciteiten van het kind en ga op zoek naar een methode die het kind prikkelt en uitdaagt tot handelen en tot praten.

Leen Van Looveren
Kleuterleidster aan de Stedelijke Basisschool Turnhout

27 mei 2017

Inhoudstafel

Voorwoord	4
1. Inleiding.....	3
2. De spiegelmethodiek bekeken vanuit de ontwikkelingspsychologie... 	5
3. De spiegelmethodiek pedagogische fundering	9
4. Begeleiden van anderstalige en taalarme kleuters	13
4.1 Vier kenmerken met een sterke impact op de taalverwerving.....	13
4.2 Individuele of groepsbegeleiding	14
4.3 Taalaanbod.....	15
4.4 Gebruikte werkinstrumenten.....	16
4.5 Begeleidingssessies	17
4.6 Het begeleiden van twee en drie jarigen.....	18
4.7 Het begeleiden van getraumatiseerde kinderen	18
4.8 Feedback	19
4.9 Pré-teaching	20
4.10 Samenwerking met de ouders.....	22
5. Praktische uitwerking van sessies.....	25
5.1 Het aangezicht.....	26
5.2 Het aangezicht - het lichaamschema.....	28
5.3 Het lichaamschema	31
5.4 Het lichaamschema + Gevoelens.....	34
5.5 Gevoelens - kleding – kleuren.....	37
5.6 Ruimtelijke begrippen - Grootte-begrippen	40
5.7 Lichaamsverzorging – tegenstellingen.....	42
5.8 Familie.....	44
5.9 Dieren	46
5.10 Boerderijdieren	48
5.11 Carnaval	51
5.12 Pasen	53
5.13 Olympische spelen.....	56
5.14 Samenspel met de ouders 1 ^{ste} trimester	60
5.15 Samenspel met de ouders 2 ^{de} trimester	62
6. Kleuterliedjes gerelateerd aan het lichaamschema	64
7. Begrippenlijst kleuters	67
8. Literatuurlijst	73

1. Inleiding

Dit werk omvat een draaiboek voor zorgleerkrachten of kleuterleidsters die anderstalige of taalarme vier- en vijfjarige kleuters willen begeleiden met de Nederlandse taalverwerving. Dit draaiboek kwam tot stand in navolging van mijn lerarenopleiding Banaba Zorgverbreding en remediërend leren. Tijdens een vergadering van het KAN (Kruisbestuiving Anderstalige Nieuwkomers) –onderwijs heb ik de beginselen van het spiegelproject toegelicht. De spiegelmethodiek had een grote indruk nagelaten en een beknopte beschrijving is gepubliceerd in het boek 'Geen Paniek' (2014). Het was voor mij een bevestiging om deze methodiek verder uit te werken bij 4 en 5 jarige allochtone kinderen. Met dank aan Lieve Lenaarts, mijn man en mijn kinderen voor de ondersteuning bij de uitwerking van het draaiboek.

Er bestaat geen wetenschappelijk onderzoek over de spiegelmethodiek. Dit draaiboek is gebaseerd op mijn ervaringen. Ik heb mijn visie en de spiegelmethodiek gefundeerd a.d.h.v. de ontwikkelingspsychologie en de theorieën van pedagogen.

Ik ontdekte de kracht van de spiegel door samen met de 2,5 en 3 jarige kleuters het thema 'mijn lichaam' uit te werken. Allochtone kinderen volgden onrechtstreeks via de spiegel de activiteiten mee. Door de kinderen te observeren tijdens het spiegelen verkreeg ik nieuwe inzichten waardoor de spiegelmethodiek is uitgegroeid.

Deze methodiek vraagt enkel een spiegel. Ze is vooral gebaseerd op de wisselwerking tussen het kind en de juf.

Door het werken met gemengde groepen, allochtone en autochtone kleuters samen, merkte ik tijdens het invullen van het kindvolgsysteem op dat de abstracte begrippenkennis bij de allochtone kleuters zwak tot niet gekend was. Kinderen die deze woordenschat niet beheersen ervaren al bij aanvang van de lagere school een achterstand. Deze bundel focust daarom op het aanbrengen van abstracte begrippen.

Om leerachterstand te voorkomen ben ik op zoek gegaan naar een methodiek waarbij abstracte begrippen zoveel mogelijk reëel voorgesteld worden tijdens het eigen handelen. Dit handelen betekent ervaringen opdoen vanuit de IK-beleving. Ik ontdekte dat de spiegel een uitermate geschikt instrument is dat een reële en een objectieve weergave geeft van het handelen, van de IK-beleving.

Voor het inoefenen van de begrippen opteerde ik voor gezelschapsspelen. Hierbij worden de kleuters uitgedaagd om te spreken in groepsverband. Het kind herhaalt de woordenschat en krijgt spontaan feedback door de tegenspelers.

Door het samenspel ervaart de kleuter het nut van communiceren. Het kind ontdekt zich tussen de andere kinderen en zal zijn gedrag aanpassen naar aanleiding van de feedbacks die hij/zij krijgt van de anderen. Samen spelen is samen leren is talige interactie.

Anderstalige nieuwkomers zijn kinderen die weinig of geen kennis bezitten over de Nederlandse taal. De sessies starten vanuit dit oogpunt, rekening houdend met de verborgen capaciteiten van ieder kind. De denkontwikkeling uit zich vooral in de taal.

Anderstalige en taalarme kinderen worden meestal beoordeeld op hun kennis volgens de Nederlandse taal. Het niet beheersen van de Nederlandse taal wil niet zeggen dat het kind onvoldoende algemene, abstracte kennis bezit. Het kind kan logisch denken en handelen (probleemoplossend denken – rekenen) doordat het denkt en handelt vanuit de moedertaal. Het observeren van de anderstalige of taalarme kinderen door de klasjuf is noodzakelijk om de kennis van deze kinderen objectief te kunnen pijlen. Kinderen erkennen in hun kunnen en van daaruit de begeleiding starten is niet zo evident. De spiegelmethodiek start vanuit de IK-beleving. Afhankelijk van de capaciteiten van het kind kan de zorgleerkracht vrij snel overstappen naar abstracte woordenschat. Pientere kleuters hebben vrij snel vat op de nederlandstalige verwoording van abstracte begrippen en doorlopen de basissessies als een sneltrein.

2. De spiegelmethodiek bekeken vanuit de ontwikkelingspsychologie

Zich spiegelen betekent letterlijk zich in een spiegel bekijken. Figuurlijk houdt dit in: zich vergelijken met een ander en daar een voorbeeld aan nemen.

(uit <http://www.vandale.nl>). Beide betekenissen komen aan bod tijdens het spiegelen.

Een spiegel is een attribuut dat enorm veel leerkansen biedt bij de ontwikkeling van het kind. Het is een attribuut dat onmisbaar is in de kleuterklas. Wanneer de spiegel een centrale plaats krijgt in de klas, worden de kleuters gefocust op hun spiegelbeeld telkens wanneer ze er voorbij lopen. Deze momenten zijn kort maar krachtige ontwikkelingsmomenten voor de kleuter.

Het kind staat centraal bij het spiegelen. De leidster werkt individueel of in kleine groep. Bij de start verloopt het meestal stroef daar het kind onzeker is. De prikkels komen vanuit het spiegelbeeld, de leidster is sterk sturend. De interactie tussen de kleuter en de leidster groeit naarmate de kleuter de leidster beter kent, vertrouwt. De inbreng van de kleuter vergroot en de leidster begeleidt doelgericht de activiteit. Het spiegelen wordt een gezellig onderonsje.

Ik wil de kracht die de spiegel uitoefent tegenover het kind en zijn ontwikkeling aantonen aan de hand van mijn ervaringen:

Vanuit het intrinsiek leren

Zichzelf bekijken, observeren, bestuderen in de spiegel blijft een boeiend gegeven. Zichzelf spiegelen vertrekt vanuit het IK : wie ben ik? Je kent en voelt jezelf van binnenuit, maar welk effect het heeft op je lichaam blijft een mens verbazen. Wat gebeurt er met mijn aangezicht/lichaam wanneer ik eet, op hoge hakken loop, ... ? Even spiegelen of die hoed, die me goed past, me ook mooi staat. Het kind vindt zichzelf boeiend. De zin om zichzelf te verkennen, over zichzelf te leren gebeurt onbewust en spontaan door te spiegelen.

Vanuit de ontwikkeling van de aandacht en de groeipricipes: van proximodistale principe tot principe van de onafhankelijke systemen.

De kleuter ontdekt zichzelf bij het spiegelen. Het bekijkt zijn lichaam, zijn aangezicht. Het kind vetrekt vanuit zijn totale spiegelbeeld en verfijnt dit naar specifiek kijken naar lichaamsdelen: het staan voor de spiegel tot het gericht kijken naar de kleur van de ogen.

Tevens voert het kind handelingen uit voor de spiegel. Ook hier merkt men op dat het van globale grove bewegingen gaat naar fijne, doelgerichte handelingen : het dansen voor de spiegel en het zich schminken voor de spiegel.

Wanneer het kind zich spiegelt bij moeilijke vaardigheden, vb. op 1 been staan, ervaart de kleuter niet alleen, maar ziet hij en erkent hij wat zijn voorkeurbeen is. De kleuter wordt bewust van zijn lateralisatie.

Vanuit het waarnemen: waarnemen is informatie verwerken en intelligentie opbouwen

Het lichaam is een schatkamer van gegevens. De getallen 1 – 2 – 4 – 5 – 10 dragen wij met ons mee. De begrippen veel – weinig, open – toe, in – uit, bovenaan – midden – onderaan, vooraan – achteraan, de grootte-begrippen, de lengte-begrippen komen in ons lichaamschema voor. Door het exploreren met hun lichaam ontdekken de kleuters deze elementen. Het linkerlichaamsdeel is het spiegelbeeld van het rechter gedeelte: bij kleuters kan men dit duiden bij het aantrekken van wanten en schoenen. Afhankelijk van de leeftijd en het ontwikkelingsniveau van het kind kan men deze begrippen verweven met nieuwe kennis, wat men meedraagt begrijpt men beter.

'De mentale modellen die gerelateerd zijn aan het eigen lichaam, zijn meestal effectief. Los van het lichaam wordt het opnieuw moeilijker.'
(Dejonckheere, *Ontwikkelingspsychologie*, 2010, pp.133)

Wanneer meerdere kinderen tegelijkertijd zich spiegelen merken de kinderen verschillen op . Door het vergelijken wordt de begrippenlijst aangevuld (dikte-, breedte- en leeftijdsbegrippen), verfijnd en meer gedetailleerd (jij bent groter dan ik).

Door het spiegelen ervaart het kind de ruimtelijke begrippen vanuit zijn lichaamschema. Het begrip 'achter u' is voor het kind moeilijk daar het niet zichtbaar is. Door het spiegelen kan men aantonen wat 'achter u' betekent/inhoudt.

Wanneer het kind verder kijkt dan alleen zijn spiegelbeeld, ziet het zijn omgeving vanuit een ander gezichtspunt. Sommige kinderen merken iets op, draaien zich verscheidene keren om - kijken in de spiegel, in de ruimte - om uiteindelijk de ruimte in te stappen om op ontdekking te gaan.

Grappig is als je kinderen ziet denken en verwoorden dat ze groeien wanneer ze dichterbij de spiegel toegaan of kleiner worden wanneer ze zich verwijderen van de spiegel. Het is goed dat kinderen dit zelf ervaren en verwoorden vanuit hun perspectief en denkvermogen. Het opnemen van dergelijke kennis geeft hen later in het lager onderwijs veel inzichten.

Vanuit taal beïnvloedt het denken

Alles krijgt een naam: elk deel van het lichaam wordt benoemd, elke handeling wordt verwoord. Door zich te spiegelen en de handelingen te koppelen met woorden worden de kleuters bewust van de functie van de taal. Wanneer het kind zich niet goed voelt kan het aanwijzen maar ook verwoorden welk lichaamsdeel pijn doet. Het kind ontdekt dat heel zijn omgeving uit woorden bestaat en non-verbaal (het kind komt met een speelgoedje naar de leidster toe) stelt de kleuter de vraag : 'hoe heet dit?'

Door het spiegelen en de zelfbeleving vergelijken de kleuters. Ze leggen linken met zichzelf en het object. 'Ik heb benen om te stappen, dus een poes en een hond stappen ook met benen'.

Kinderen die zichzelf spiegelen voeren handelingen uit. Ze bekijken zichzelf en praten tegen zichzelf (egocentrische spraak). Grappig is als kleuters verkleed voor de spiegel staan en zich bewonderen. Afhankelijk van hun ontwikkelingsniveau uiten ze spontaan hun bedenkingen (verbaal, non-verbaal) of praten in functie van hun rol. Een 2,5 jarige die voor de eerste keer een brilletje opzet voor de spiegel herkent zich nauwelijks en verwijderd de bril zo snel mogelijk van zijn neus. Vijfjarige kleuters kunnen tijdens de carnavalperiode zich verkleeden in verschillende personages. Tijdens het showen in de spiegel tonen ze meestal handelingen van het personage en voeren ze een conversatie met hun spiegelbeeld. Wanneer ze hun personage door en door kennen kunnen ze ook in functie van hun rol communiceren met medekleuters, vb. doktertje spelen.

Vanuit zelfbewust zijn, zelfregulatie

Zichzelf benoemen voor zijn spiegelbeeld is een eerste stap van kennismaking met zichzelf. Niet alle kinderen vinden dit evident. Ze schuwen de spiegel en toch oefent de spiegel een grote aantrekkingskracht op hen uit. Vluchtig komen ze even voor de spiegel staan tot ze ontdekt hebben dat het hun spiegelbeeld is die hun naäpt.

Door het zichzelf handelend te spiegelen ontdekken ze hun lichaamsmogelijkheden en grenzen. Het kind wordt bewust van zijn kunnen en kennen. Kinderen houden er van om sommige handelingen voor de spiegel uit te voeren en te herhalen, vb. het zingen met een micro, nieuwe dansspasjes uitproberen. Ze bewonderen zichzelf en tegelijkertijd corrigeren ze zichzelf.

Kleuters worden bewust van hun gedrag door hen te plaatsen voor de spiegel wanneer ze boos zijn, verdrietig zijn, blij zijn. Het begeleiden van de kleuters is hierbij noodzakelijk: de kleuters duiden dat ze de gevoelens mogen uiten, het gedrag kan eventueel bijgestuurd worden. Bij conflictsituaties kan de leidster de kleuter helpen met het verwoorden van de gevoelens

Door het uitbeelden van de gevoelens voor de spiegel herkennen de kleuters de gelaatstrekken die horen bij een innerlijk gevoel. Het kind kan zich empathisch opstellen tegenover een ander kind wanneer het dezelfde gelaatstrekken waarneemt/herkent bij het kind en deze linkt aan het innerlijk gevoel. Het kind staat open voor de anderen.

Vanuit de sociaal interactie

Zelden staat een kleuter alleen voor de spiegel. Andere kleuters zijn nieuwsgierig en observeren de kleuter. Meestal herhalen ze de handelingen samen of doet het kind hem/haar stiekem na nadat hij/zij de kans krijgt om alleen voor de spiegel te staan.

Als het kind verder kijkt dan alleen zijn spiegelbeeld maakt de kleuter oogcontact met het spiegelbeeld van een kleuter die hem gadeslaagt.

Doordat de kleuter de gevoelens vanuit zichzelf erkent, herkent hij de gevoelens van iemand anders.

'Rond de leeftijd van drie jaar zijn de kinderen in staat om een relatie te leggen tussen wat iemand denkt en voelt en iemands gedrag.'
(*Dejonckheere, Ontwikkelingspsychologie, 2010, pp.237*)

3. De spiegelmethodiek pedagogische fundering

PIAGET spreekt van 4 ontwikkelingsfases :

1. de sensomotorische fase : 0 maanden tot 18 maanden
2. de pré-operationele fase van : 18 maanden tot 6 jaar
3. de concreet-operationele fase : 6 jaar tot 11 jaar
4. de formeel operationele fase : vanaf 11 jaar

Het kind in de pré-operationele stadium neemt de concrete ruimte direct waar vanuit zijn beleving, zijn gezichtspunt en bevattingsvermogen. Het kan nog niet alle eigenschappen van een voorwerp vatten. Het verwerken van de opgedane informatie verloopt onvoldoende gestructureerd en geordend.

KUNNEN : Wat kan het kind volgens zijn ontwikkelingsniveau ?

Daar de ontwikkelingsfases niet cultureel verbonden zijn kan de klasjuf concrete leerstof aanbieden op het niveau van het kind. Met ander woorden : de leerkracht volgt het kind volgens zijn ontwikkelingsniveau (volgfunctie).

Bij de SPIEGELMETHODIEK vertrekt men vanuit de IK-ervaring : wie ben ik ? wat kan ik ? De juf observeert de anderstalige kleuter tijdens het verkennen van hun lichaamschema. Het kind heeft een zelfbeeld wanneer het spontaan zichzelf benoemt bij het spiegelen, de lichaamsdelen en de handelingen in zijn eigen taal kan verwoorden. Als het kind deze kennis bezit, kan de juf vrij vlug abstracte begrippen gelinkt aan het lichaamschema bijbrengen.

Het ervaringsgericht onderwijs door F. LAEVERS richt zich vooral naar het leerproces. Het welbevinden en de betrokkenheid van het kind zijn doorslaggevende componenten/houdingen tijdens het leerproces om tot leereffect te komen. Om een leerproces te stimuleren moet de klasjuf de middelen, de materialen en vooral haar aanpak afstemmen op de kinderen.

VOELEN : Het kind moet zich goed voelen in zijn vel, zich goed voelen bij het leer-onderwerp , zich goed voelen bij de klasjuf, zorgjuf en in de klasgroep.

Bij allochtone en getraumatiseerde kinderen zal de klasjuf tijd en energie moeten investeren voor het opbouwen van een vertrouwensrelatie zodanig dat het kind zich goed kan voelen. Ze zal deze kinderen de tijd geven om hun ervaringen te verwerken en de stille periode respecteren.

Bij de SPIEGELMETHODIEK spiegelt de juf samen met het kind de gevoelens. Er wordt veel aandacht besteed in het verwoorden van de gevoelens en het zich verantwoorden : ik ben bang voor de hond.

VYGOTSKY stelt in zijn theorie "De zone van naaste ontwikkeling" voor om de kinderen opdrachten aan te bieden die ze niet direct zelfstandig kunnen oplossen, waarbij ze hulp nodig hebben van de juf of klasgenoten. Op deze wijze daagt de juf de kinderen uit om te willen leren, te ontdekken. De klasjuf geeft opdrachten die niet te moeilijk zijn want deze leiden tot angst en frustratie bij de kinderen. Verveling en stagnatie merkt de juf

op bij de kinderen als de opdrachten te gemakkelijk zijn. Het kind ervaart een enorme voldoening wanneer het samen met andere kinderen een probleem kan oplossen.

KENNEN : Allochtone kinderen hebben vanuit hun ervaringen en vanuit het onderwijs in hun moederland kennis en denkstrategieën opgebouwd. Het aftoetsen van deze kennis is niet eenvoudig daar juf en kind niet dezelfde taal spreken.

Autochtone kinderen die opgroeien in een taalarme omgeving, kunnen een grotere achterstand hebben dan allochtone kinderen.

Bij de SPIEGELMETHODIEK start de juf met leerstof aan te bieden vanuit de IK-beleving en toetst hierbij de kennis van het kind af. Daarna biedt ze leerstof aan waarbij het kind centraal blijft staan : IK en de anderen, Ik en mijn omgeving.

KLAHR en NIGEL stelden vast dat het leren enkel vanuit de ervaringen niet effectief is. Het lange- en het kortetermijngeheugen zijn nog in ontwikkeling, wat een invloed heeft op de wisselwerking van de beide geheugens. Het langetermijngeheugen heeft nog onvoldoende kennis. Het kortetermijngeheugen is nog zwak.

DOEN : Allochtone kinderen begrijpen een verbale opdracht niet. Ze kijken heel gericht naar de handelingen van de juf en observeren de kleuters. Bij het uitvoeren van een opdracht bootsen ze de handelingen na. De juf kan hieruit niet afleiden in hoeverre de kleuter de opdracht begrepen heeft. De kleuter kan noch zijn problemen noch zijn denkstrategie verwoorden.

Bij aanvang zal de juf bij de SPIEGELMETHODIEK alle handelingen heel nauwkeurig voordoen tijdens het spiegelen en deze verbaal ondersteunen zodanig dat de kinderen de handelingen kunnen nadoen en de woorden kunnen koppelen bij de handelingen. De juf daagt de kleuter tijdens het spiegelen uit tot spreken door het verwoorden/beschrijven van zijn handelingen

De juf bouwt de opdrachten stelselmatig op. Ze start van sterk begeleid naar het zelfstandig werken, van drie- naar twee dimensionele opdrachten, van voordoen naar louter verbale opdrachten.

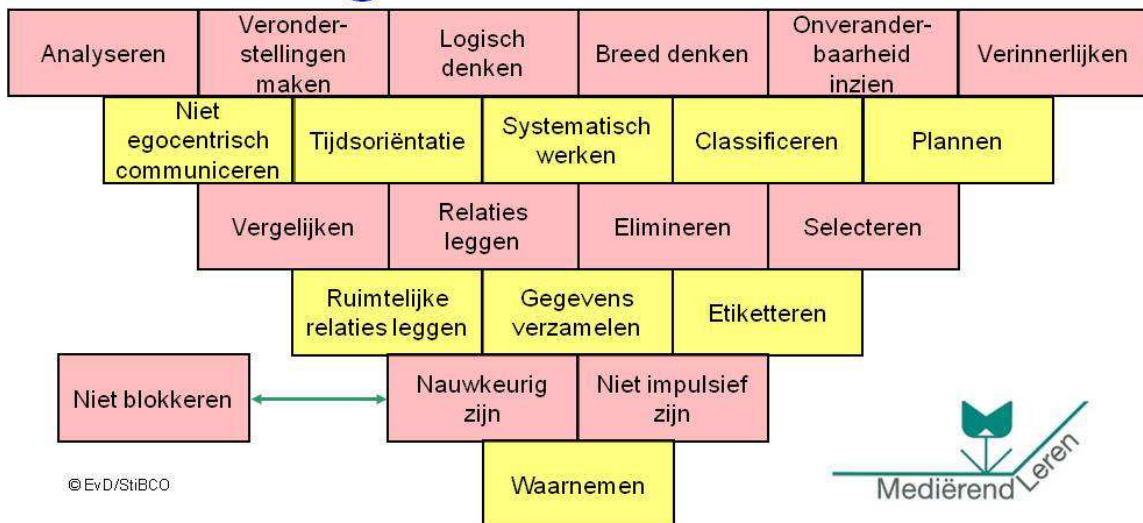
Mediëren is activerende interactie. **MEDIEREND LEREN** is leren door wederzijdse beïnvloeding tussen kind en juf, samen bepalen ze de ontwikkelingsstappen. De juf brengt leerstof aan of het kind stelt een probleem of een thema voor. Afhankelijk hoe het kind met de leerstof omgaat, gaat de juf het kind bijsturen, stimuleren, ... De wil van het kind is hierbij een gegeven dat het leerproces sterk mee bepaalt.

WILLEN : Tijdens het leerproces zal de klasjuf het kind observeren zodat ze direct kan inpikken op de noden van het kind, of de nieuwsgierigheid kan aanwakkeren : het kind bijsturen, stimuleren, het thema verdiepen en uitbreiden, feedback geven op het leerproces zodat het kind geprikkeld blijft om te willen ontdekken en leren. Als het kind niet gemotiveerd is, zinkt de wil om te leren als het ware in de schoenen.

Bij de SPIEGELMETHODIEK staan het kind en de juf naast elkaar voor de spiegel. Er is een constante onrechtreekse interactie tussen kind en juf. Zowel de juf als het kind kunnen handelingen voordoen en nabootsen. Doordat het kind inbreng krijgt, wil het kind tonen wat het kan, weet, voelt. De juf observeert de kleuter indirect tijdens het spiegelen wat minder bedreigend overkomt voor het kind. Ze kan direct inpikken, bijsturen op het gedrag van het kind door de wisselwerking.

Bij Mediërend leren staan de cognitieve functies van het kind centraal. Cognitieve functies zijn de bouwstenen van ons denken. Emiel van Doorn van StiBCO ontwikkelde de "Omgekeerde piramide van de Cognitieve functies" die uitgaat van 22 bouwstenen.

Cognitieve Functies

Indeling ontwikkeld door Emiel van Doorn t.b.v. efficiënt gebruik van de cognitieve functies

'Waarnemen', 'Nauwkeurig' en 'Niet impulsief zijn' vormen de basis van ons denken, het opbouwen van de kennis. Wanneer de basis niet stabiel is kan de opgedane/verkrege kennis als een kaartenhuisje in elkaar vallen en moeten we terug starten aan de grondbasis. Als we nauwkeurig waarnemen en vragen stellen, klimmen we spontaan op in de piramide Bv. het waarnemen start bij een 4-potig dier: Waarvoor dienen de poten? Hebben alle dieren 4 poten? Vogels hebben 2 poten en 2 vleugels, waarvoor gebruiken vogels deze? Kunnen alle vogels vliegen? Wat maakt een dier een vogel? Kunnen alleen vogels vliegen? ...

BREDE BASIS: De klasjuf zal heel bewust de leerstof bepalen en deze concreet aanbrengen zodanig dat het allochtone kind de basisbegrippen niet enkel in de Nederlandse taal kent maar deze ook begrijpt.

De SPIEGELMETHODIEK legt de basis bij de IK-beleving. Door het spiegelen worden de abstracte begrippen die gelinkt zijn met het lichaamschema concreet voorgesteld. Het lichaam is als het ware een handboek met een rijkdom van informatie. Het lichaam is een instrument waarmee we de wereld rondom ons kunnen verkennen, waarnemen, vergelijken. Al deze ervaringen en kennis worden opgeslagen in de hersenen, het brein van het lichaam.

De SPIEGELMETHODIEK stelt vertrouwen in de natuurlijke ontwikkeling van allochtone kinderen. Het zijn kinderen die net zoals de autochtone kinderen nieuwsgierig en leergierig zijn. Wanneer de barrière van taal en veiligheid zijn overwonnen, zal het kind sneller de transfer van de moedertaal naar de Nederlanstalige woordenschat maken.

Ook de transfer van de denkstrategieën, van het denken in de moedertaal naar het denken in de Nederlandse taal, zal vlotter verlopen. Eénmaal dat het kind deze link heeft gelegd, zal het kind afhankelijk van zijn verstandelijk vermogen zijn piramide vrij snel uitbouwen met een sterke basis.

Bedenkingen bij de omgekeerde piramide:

1. De piramide geeft schematisch heel mooi weer dat het overslaan van essentiële stappen nefaste gevolgen kan hebben in het verder studeren : als de basis zwak is staat de piramide wankel.
2. Het aanleren van letters, het leren rekenen, lezen en schrijven waren tijdens mijn kleutertijd specifiek lessen voor het eerste leerjaar. Er was weinig speelgoed dat gericht was op leren. Momenteel zijn er handboeken die nauwkeurig leermethodieken beschrijven. Tijdens mijn kleuterperiode mochten wij thuis heel veel samen spelen met vrienden uit de buurt, exploreren, experimenteren. De activiteiten in de kleuterschool waren meer gericht op concentratie : gericht luisteren, zelfstandig een werkje afmaken, stil zitten. Ik stel vast dat kinderen, die reeds al in de kleuterklas veel letterkennis hebben meegekregen, niet meer geletterd zijn dan de oudere generatie. Het probleem zitten blijven wordt meer in vraag gesteld. We willen telkens zo snel en zo hoog mogelijk klimmen maar we vergeten de basis. Een kleuterschool moet leerstof aanbieden volgens het ontwikkelingsniveau van het kind. Het kleuteronderwijs heeft een belangrijke taak in de opbouw van de piramide. Zij legt de basis van de piramide door de omgeving nauwkeurig gericht waar te nemen.
3. Van AHA-momenten in de kleuterperiode naar AJA-momenten in de lagere of hogere scholen . Het conservatiebegrip begrijpen kan enkel als kinderen met water en potjes hebben mogen spelen. Wanneer kinderen experimenteren met magneten, ervaren ze de aantrekkings- en afstotingskracht. Deze terminologie komt in verschillende contexten voor in hun verdere studies nl. in de vakken fysica, aardrijkskunde, chemie, psychologie.

Kennis rond natuurkunde, aardrijkskunde, geschiedenis kan men in de kleuterschool op een speelse wijze integreren in verschillende thema's bv. thema water : drijven en zinken, verdampen en regen maken, ijsplaten maken en laten drijven, draaikolken maken, rivieren maken in verschillende soorten zand, verschillende soorten boten bekijken, planten, dieren in en rond het water, ... Kinderen zijn gefascineerd door thema's met veel actie en fantasie zoals ridders en jonkvrouwen, dinosaurussen, vulkanen, indianen, goochelen, wetenschapper, ontdekkingsreiziger, ... Ervaringen opdoen is kennis opbouwen, een basispakket om iets te kunnen begrijpen.

4. Begeleiden van anderstalige en taalarme kleuters

4.1 Vier kenmerken met een sterke impact op de taalverwerving

1. Frequentie:

In dit draaiboek heb ik 15 sessies uitgeschreven.

Iedere begeleidingssessie omvat vele korte activiteiten die ongeveer een 4 à 7 minuten duren. De activiteiten verschillen van methodiek maar zijn met elkaar gelinkt. Elke begeleidingssessie start met een korte herhaling van de vorige. Door het aanbod in korte activiteiten aan te bieden, herhaalt de kleuter de taal en kan het kind de taal in een nieuwe context plaatsen. Korte activiteiten, verschillende methodieken en diverse materialen verhogen de betrokkenheid en het concentratievermogen bij de kleuter.

Continuïteit van de begeleiding kan je verzekeren door samen te werken met de klasleerkracht en de ouders. Via een heen-en-weerschriftje en het doorgeven van de spel-leermaterialen, kunnen de ouders de aangeboden taal verder aanbieden in hun moedertaal. Door duidelijke afspraken te maken met de klasleerkracht, kan de leerkracht de basiswoordenschat implementeren tijdens de klasmomenten. Wanneer de basiswoordenschat gekend is, kan de zorgjuf in samenspraak met de klasleerkracht vooraf thematische woordenschat aanbrengen tijdens de begeleiding (pré-teaching).

2. Persoonlijk belang van het kind :

Kinderen pikken vooral nieuwe taal op uit situaties en ervaringen die hen zelf aanbelangen en interesseren.

Wanneer kinderen leren spreken in standaardzinnen of meerwoordverbindingen zoals 'Ik ben ... .', 'Ik kan ... .', 'Ik voel me ... , 'Ik wil ... .' kunnen ze sneller communiceren met de klasjuf en met hun klasgenoten. Het gevoel dat er geluisterd wordt naar hen en het gevoel dat ze erbij horen zijn twee belangrijk gegevens die het kind stimuleren om taal te verwerven. Elk kind vraagt naar erkenning.

3. Actie en interactie :

Kinderen pikken heel veel taal op terwijl ze concrete acties uitvoeren en concrete ervaringen opdoen. Ze leren taal met al hun zintuigen en hun lichaam. Ze ontdekken de betekenis en de gebruikswaarde van een woord. Ze verwerven de taal vanuit concrete ervaringen naar mentale concepten.

Tijdens het begeleiden van taalarme kinderen is niet enkel het taalaanbod belangrijk. Kinderen taalruimte geven houdt in dat het kind de taal herhaalt, de taal in andere contexten plaatst. Door taal te gebruiken stimuleert het kind zijn/haar denkproces: het kind denkt en verwoordt tijdens het handelen.

Door het kind in kleine groep te begeleiden herhaalt het kind de woordenschat, leert het kind samen spelen (spelregels) en krijgt het directe feedback van zijn tegenspelers. Samen spelen is samen leren is talige interactie.

4. De leerkracht doet er toe

De visie van de zorgjuf bepaalt de inhoud van de sessies.

De professionele kennis van de zorgjuf bepaalt de methodieken en de aanpak, hetgeen een effect heeft op de betrokkenheid van het kind.

De motivatie en de omgang van de zorgjuf tegenover het kind bepaalt het welbevinden van het kind, en beïnvloedt zo de vertrouwensrelatie.

Met andere woorden :

Wanneer de zorgjuf blijft geloven in het kind, zal de juf zich ten volle inzetten om het kind te stimuleren om zich te ontwikkelen tot een eigen persoonlijkheid met zijn/haar mogelijkheden.

4.2 Individuele of groepsbegeleiding

Vanuit de doelen die de zorgjuf in samenspraak met de klasjuf stelt, bepaalt de zorgjuf uiteindelijk de werkmethode en de wijze van begeleiding : individueel of in kleine groep, in of buiten de klas, etc.

De zorgjuf opteert voor individuele begeleiding om een vertrouwensrelatie op te bouwen bij faalangstige en getraumatiseerde kinderen en kinderen met een negatief zelfbeeld. Anderstalige kinderen kan de zorgjuf individueel of in kleine groep begeleiden om doelgericht de basiswoordenschat aan te bieden. Op deze wijze krijgt het kind meer spreekkansen en mag het kind fouten maken. Het gevoel dat het kind in een veilige omgeving vertoeft, stimuleert het kind tot spreken. Eénmaal dat het kind de basiswoordenschat kent, kan het kind communiceren met de anderen en is het moment aangebroken om andere kinderen te betrekken bij de begeleiding. Door het samen spelen, herhaalt de kleuter de woordenschat en krijgt het feedback van zijn klasgenoten. Het kind krijgt het gevoel dat hij/zij bij de groep hoort en krijgt hierdoor een positiever zelfbeeld.

4.3 Taalaanbod

Wanneer je iedere sessie bekijkt, dan krijg je het gevoel dat het kind overspoeld wordt door een woordenbom. De stelling, dat maximum 7 à 9 woorden je bijblijven en dat deze minstens 7 maal herhaald dienen te worden, is correct maar het is van belang dat deze woorden worden aangebracht in een brede context. Je kan dit vergelijken met de wijze waarop een moeder woorden afvuurt op haar baby en peuter. Hoe rijker de woordenbom is hoe sterker de woordenschat van de peuter uitgroeit. Je moet er op vertrouwen dat het kind de woorden opneemt volgens zijn mogelijkheden en de waarde die hij eraan hecht op het moment. Belangrijk bij de taalverwerving is de herhaling van de woorden en de interactie met de betrokkene zodanig dat het kind een betekenis kan geven aan het woord.

Anderstalige en taalarme vier- en vijfjarige kinderen hebben reeds een bagage van ervaringen. Doordat ze de taal niet machtig zijn kunnen zij deze ervaringen vaak niet verwoorden. Anderstaligen kennen de woorden misschien wel in hun moedertaal maar niet in de Nederlandse taal. Wanneer kinderen opgroeien in een taalarm milieu, komen ze niet in contact met deze rijke woordenschat en kennen ze de woorden niet.

De focus ligt niet op het aanbrengen van de reële woordenschat. Kinderen kunnen door middel van aanwijzen, het tonen van een prent zich verstaanbaar maken. De link leggen van de reële woordenschat van de moedertaal naar de Nederlandse taal is concreet en eenvoudiger.

Gevoelens, ruimtelijke en rekenbegrippen zijn abstracte begrippen die in verschillende contexten een andere inhoud kunnen invullen, wat heel verwarrend is (vb. grootte wordt altijd vergeleken met iets anders, bang zijn is niet hetzelfde als angstig zijn). Door te vertrekken vanuit de eigen ervaring worden de abstracte begrippen toegankelijker. Vandaar dat ik deze woordenschat baseer op het lichaamschema en daaraan de gerelateerde reken- en de ruimtelijke begrippen koppel. Het is een bewuste keuze daar de abstracte woordenschat niet enkel beleefd moet worden maar doorleefd moeten zijn om deze eigen te kunnen maken en te verwerken. Deze begrippenkennis is een basiskennis voor de lagere school.

4.4 Gebruikte werkinstrumenten

Mijn lichaam : vanuit mijn IK-ervaring

DOEN en DENKEN vanuit de MOGELIJKHEDEN en het AANBOD van het lichaam, verruimt de INZICHTEN in de wereld rondom de mens zelf. Wanneer je jezelf begrijpt, wanneer je de oplossingen vindt in jezelf, wanneer je iets door en door hebt doorleefd, heb je de kennis/inzicht om de wereld te verkennen en te begrijpen.

- Bij het spiegelen vertrekt de leidster vanuit het 'IK' : wie ben ik, wat kan ik, hoe voel ik me ? wat wil ik ? De eerste stap tot zelfontwikkeling is jezelf benoemen voor de spiegel, is jezelf erkennen. Wanneer het kind niet open staat voor zichzelf, staat het niet open voor de anderen en zijn omgeving. Het aanbieden van leerinhoud geschiedt dan in een éénrichtingsverkeer, een pushen, geen rekening houdend met het niveau en de interessewereld van het kind. Er is geen wisselwerking en het aanbrengen van leerinhouden heeft weinig of geen effect.
- Het lichaam is bij wijze van spreken een handboek waarin enorm veel kennis beschreven staat : getallen, ruimtelijke begrippen, emoties, taal, wetenschap, ...
- Door het lichaam te gebruiken als werkinstrument (meten, tellen, vergelijken, ...) ervaart het kind heel concreet de leerinhoud. Het kind kan altijd beroep doen op dit instrument wanneer het twijfelt. Het lichaam is zijn houvast om controle uit te voeren op het gevraagde.
- Wanneer het kind zijn handelen koppelt met de lichamelijke leerinhouden en het lichaam als werkinstrument hanteert, beleeft en doorleeft het kind de leerinhoud. Kennis die doorleeft is kan je beter begrijpen, sneller opslaan en terugvragen in het geheugen. Op deze wijze kan het kind linken leggen met de wereld rondom zich (bv. mens vergelijken met een dier).

De spiegel : concrete beleving en feedback

Door het spiegelen zien de kleuters hun handelen. Ze plaatsen zich in de ruimte ten overstaande van een voorwerp. Ze ervaren de ruimtelijke begrippen wezenlijk door zich op een stoel, in een hoepel te zien staan. Door hun handelen in de spiegel waar te nemen, kunnen de kleuters een betekenis geven aan de abstracte begrippen. Vanuit deze beleving verwerken de kleuters de begrippen en verwoorden ze de abstracte begrippen in concrete situaties.

Liedjes : Liedjes aanwenden voor het bijbrengen van meerwoordverbindingen

Zingen verscherpt de concentratie bij de kinderen. Door het samenzingen van de liedjes herhaalt het kind spontaan de meerwoordverbindingen. Deze meerwoordverbindingen zijn correcte eenvoudige zinnen waarmee het kind zich kan verstaanbaar maken tegenover de anderen. Door de herhalingen gepaard gaande met bewegingen leert het kind sneller te communiceren met de anderen : het kind begrijpt wat het zegt en het vraagt iets aan de anderen.

Door de gevoelens te spiegelen in combinatie met gevoelsliedjes, herkent het kind de gevoelens en kan deze verwoorden.

Door het zingen legt men spontaan intonatie in de taal : luid – stil, ritme, hard – zacht, waardoor de gevoelens sterker tot uiting kunnen komen.

IK BEN – IK KAN – IK VOEL ME – IK WIL

Gezelschapsspelen

Gezelschapsspelen zijn een dankbare werkmethode om taal te transformeren van het drie- naar het tweedimensionele. Het kind verwoordt en speelt actief met de begrippen waardoor de gebruikswaarde sterker aan bod komt : eerst of laatst zijn, is 3 werpen voldoende om te winnen of is het te weinig of te veel?

Tijdens het spel herhaalt het kind spontaan de taal. Het stimuleert de interactie tussen de kleuters. Het kind krijgt eerlijke impliciete feedback en leert hiermee om te gaan en dit te verwerken. Het wordt geconfronteerd met zijn kunnen en met zijn verlangens (erbij willen horen). De kleuter bouwt zijn/haar zelfvertrouwen op.

Positief aan gezelschapsspelen is dat er ook geluksfactoren kunnen meespelen zodat je kan winnen zonder de taal te beheersen of een spelstrategie te bedenken. Dit kan vooral voor taalzwakke kinderen een duw in de rug geven.

4.5 Begeleidingssessies

De sessies vertrekken vanuit de IK-beleving en omvatten veel activiteiten van 4 à 7 minuten. De eerste zeven sessies omvatten de basiswoordenschat, de basiskennis. De daarop volgende sessies bevatten herhalingen van de woordenschat in een nieuwe context en verdiepingselementen. De abstracte en de rekenkundige begrippen komen frequenter aan bod.

Deel 1 is vooral gericht op de IK-beleving.

De eerste vier (basis)sessies zijn gerelateerd aan het lichaamschema en de gevoelens. Het zijn twee onderwerpen waarmee het kind dagelijks mee wordt geconfronteerd. De sessies zijn opgebouwd in functie dat de kleuters kunnen dialogeren met anderen. Om verbale interactie te stimuleren worden standaardzinnen of meerwoordverbindingen aangereikt :

'Ik ben... ', 'Ik kan ... ', 'Ik voel me ... ', 'Ik wil ... '

De drie volgende sessies worden uitgebreid met de ruimtelijke begrippen, de kleuren en de tegenstellingen.

Deel 2 : Ik en de anderen

Vanaf het moment dat het kind kan, wil en durft te communiceren en de basiskennis heeft rond een spel, start de groepsbegeleiding. De kleuter speelt samen met zijn klasgenoten eenvoudige gezelschapsspelen. De interactie tussen de kleuters – zowel non-verbaal als verbaal – is een feedback-moment voor het kind. Het kind ontdekt hoe anderen reageren op zijn woorden en kennis, zijn gevoelens en zijn handelen en zal zijn gedrag en zijn communicatie hierop aanpassen. Deze interactie momenten hebben niet enkel een positieve invloed op de taalverwerving, het sociale aspect – het al dan niet aanvaard worden met je eigenheid – komt sterk op de voorgrond.

Deel 3 : IK en de omgeving

Vanaf sessie 8 kan de zorgjuf starten met pré-teaching, het aanbrengen van nieuwe woordenschat in het kader van het klasthema. Bij het aanbrengen van het thema,

blijft het kind centraal staan : men vertrekt vanuit de beleefwereld van het kind. De zorgjuf gaat samen met het kind de omgeving verkennen. Ze zal telkens de relatie leggen met het 'IK', met de opgedane kennis van uit deel 1 en 2. De sessies worden meestal afgesloten door een verhaal of een gezelschapsspel dat gespeeld wordt met de klasgenoten.

Sessie 14 en 15 tonen aan hoe de zorgjuf de ouders kan betrekken bij het begeleiden van de kinderen om de doorstroming van het taalaanbod te verzekeren.

4.6 Het begeleiden van twee en drie jarigen

Het draaiboek is uitgeschreven voor het doelpubliek vier en vijfjarigen.

Voor het begeleiden van de twee en driejarige kleuters opteer ik tevens voor de spiegelmethodiek tot en met sessie vier : het lichaamschema, de gevoelens.

Bij deze groep ligt de klemtoon op het welbevinden, het zich goed voelen in de groep. Voor het begeleiden van kleuters in deze kleutergroep opteer ik vooral in de startfase dat het kind de tijd krijgt om zich te wennen in de omgeving, op zijn eigen wijze kennis te laten maken met de leidster en de klasgenoten.

Individuele begeleiding in de klas betekent enkele minuten voor de spiegel staan en stapsgewijs het lichaamschema en de gevoelens te verkennen.

4.7 Het begeleiden van getraumatiseerde kinderen

Taal aanbieden bij kinderen met een zware rugzak is niet vanzelfsprekend. Het zijn kinderen die zich terugtrekken, die oogcontact mijden. Door het samen spiegelen krijgt men via het spiegelbeeld onrechtstreeks oogcontact. Het kind kan naar de handelingen van de zorgjuf kijken zonder haar rechtstreeks aan te kijken. Zichzelf spiegelen en aankijken is de eerste stap van zichzelf te erkennen. Deze kinderen hebben meestal nood aan lichamelijk contact. Door de spiegelmethodiek kan het aantikken van de neus uitgroeien tot het geven van een knuffel. Het veilige gevoel is een belangrijke voorwaarde om taal te verwerven.

4.8 Feedback

Door te handelen voor de spiegel, krijgt het kind directe feedback van de spiegel op zijn handelen. Door het zichzelf handelend te spiegelen ontdekken ze hun lichaamsmogelijkheden en grenzen. Het kind wordt bewust van zijn kunnen en kennen. Kinderen houden er van om sommige handelingen voor de spiegel uit te voeren en te herhalen. Ze bewonderen zichzelf en tegelijkertijd corrigeren ze zichzelf.

Kleuters worden bewust van hun gedrag door hen te plaatsen voor de spiegel wanneer ze boos zijn, verdrietig zijn, blij zijn. Het begeleiden van de kleuters is hierbij noodzakelijk : de kleuters duiden dat ze de gevoelens mogen uiten, het gedrag kan eventueel bijgestuurd worden. Door het uitbeelden van de gevoelens voor de spiegel herkennen de kleuters de gevoelens van zichzelf en de anderen bij conflictsituaties.

Het leergedrag van het kind wordt geprikkeld door het verkrijgen van impliciete, eerlijke en positieve feedback van de juffen, de ouders en de klasgenoten. Deze feedback geeft het kind het bekwaamheidsgevoel wat een weerslag geeft op zijn zelfbeeld.

Het taaleffect op het kind door de spiegelmethode is zichtbaar, duidelijk waarneembaar in het gedrag van het kind. Wanneer de interactie tussen de juf en het kind optimaal verloopt, durft het kind zich meer te tonen en zich meer verbaal te uiten. De stille periode is doorprikt. Het kind legt de link tussen de moedertaal en de Nederlandse taal. De één-richtingsgesprekken (de juf verwoordt de handelingen, de voorwerpen, de gevoelens, ...) zullen stelselmatig overgaan van stuntelige gesprekken naar dialogen waarin het kind zijn gevoelens, zijn handelen en zijn denken kan verwoorden.

Voor het opstellen van de begeleidingssessies heb ik me gebaseerd op de 'Begrippenlijst kleuterschool Taal en spraakontwikkeling' uit Kleuters met extra zorg.

Op deze begrippenwoordenlijst noteer ik de woordenschatkennis van het kind. Op deze wijze krijg ik beter zicht op wat zijn/haar kennis is, welke begrippen voldoende/onvoldoende gekend zijn. De begrippen, die onvoldoende gekend zijn of voor het aanbrengen van nieuwe begrippen, kan ik door middel van een nieuw thema, in een nieuwe context aanbrengen. Deze woordenlijst is niet enkel een leidraad maar is samen met de observatieverslagen van het kind tevens een feedback document voor de zorgjuf : welke basiswoordenschat wil ik het kind aanbieden ?

De spiegelmethode vraagt veel energie van de juf. Tijdens de sessies blijft zij alert zodanig dat de juf direct kan inpikken op hetgene wat het kind wil aanbrengen, waar het kind nog nood aan heeft. Kinderen die in de stille periode vertoeven, kan frustraties bij de juf opbouwen. Het is een must om de samenwerking met het kind verder te zetten met als doel dat het kind de aangeboden leerstof opneemt en verwerkt. Het geeft een onbeschrijflijke voldoening aan de juf wanneer het kind zich openbaart (een kind dat plots in correcte zinnen zich kan verwoorden).

4.9 Pré-teaching

Pré-teaching zijn lessen of activiteiten voor een geselecteerde groep kinderen die de leerstof individueel of in kleine groep krijgen aangeboden voor de klassikale les wordt gegeven. Pré-teaching is preventief werken om een leerachterstand te voorkomen of te minimaliseren.

Het doel is dat de kinderen de leerstof beter opnemen doordat ze al weet hebben over de inhoud of doordat ze een herhaling krijgen. Het werkt motiverend voor de kinderen wanneer ze het gevoel krijgen dat ze tijdens de klassikale les mee kunnen volgen, antwoorden kunnen geven op vragen, kunnen meepraten over een onderwerp. Het geeft de kinderen een goed gevoel en hierdoor groeit het zelfvertrouwen. De klasjuf zal doordachter haar activiteiten aanbrengen doordat ze in samenspraak met de zorgjuf de pré-teaching lessen hebben besproken. De wijze van aanbrengen van de leerstof, het geven van instructies zal concreter worden zonder een inbreuk te doen op de inhoud van de leerstof. Niet enkel de geselecteerde groep heeft hier baat bij, het geeft een positieve inslag voor gans de klasgroep wat een positief gevoel geeft bij de klasjuf.

Een voorwaarde om te starten met pré-teaching is dat het kind zich goed voelt in zijn/haar vel en dat het kennis heeft van de basiswoordenschat. Dit houdt in dat het kind nieuwsgierig is en zin heeft om te leren. Het kind begrijpt de basis-Nederlandse taal wat niet betekent dat het kind het kan verwoorden (stille periode respecteren) maar wel kan aantonen.

Tijdens het overleg tussen de klasjuf en de zorgjuf uit de klasjuf haar verwachtingen en haar bezorgdheden over het kind. Samen bekijken ze wat de noden zijn van het kind in functie van het onderwijs en welke doelen haalbaar zijn. De klasjuf stelt een thema voor met de vooropgestelde doelen. Daar de klemtoon ligt op het aanbrengen van de abstracte begrippen, zal de zorgjuf activiteiten voorstellen die betrekking hebben met de reken-, ruimtelijke en gevoelsbegrippen, tegenstellingen, kleuren. De concrete woordenschatlijst wordt bekeken in functie van de keuze van de materialen die de zorgjuf kan gebruiken tijdens de activiteiten. Op deze wijze maakt de kleuter tevens kennis van de concrete woordenschat ook al ligt de klemtoon op het abstracte.

Bij het opstellen van de pré-teaching activiteiten plaatst de zorgjuf het kind centraal : wat kan – weet – voelt – wil het kind. Ze start met een herhaling van een vorige activiteit en tracht een link te leggen met de komende activiteit, vb. aangezicht, gevoelens – maskers bij het thema carnaval. Door linken te leggen met de opgedane kennis, herhaalt de kleuter niet enkel de woordenschat maar spoort de zorgjuf het kind aan tot concreet waarnemen (vergelijken, analyseren), denken en spreken. Het kind leert relaties te leggen met IK en de anderen, IK en mijn omgeving – het kind ervaart dat het centraal staat t.o.v. de omgeving. De zorgjuf biedt materialen aan waarmee het kind kan experimenteren. Ze verwoordt en doet handelingen voor om het kind aan te zetten tot gericht handelen, denken en verwoorden, vb. traag en snel stappen vergelijken. Verschillende korte activiteiten met hetzelfde doel worden aangeboden, vb. aantrekken van schoenen – schoenen per paar in verschillende schoendozen plaatsen – schoenen plaatsen bij personen (kinderen - volwassenen), schoenen plaatsen bij zelfgemaakte voetafdrukken : telkens komen de grootte-begrippen en het getalbegrip 2 aan bod. Vanuit de belevingsopdrachten kan de zorgjuf overstappen naar de tweedimensionale opdrachten. De zorgjuf kan werkblaadjes aanbieden die het kind met begeleiding of

zelfstandig kan uitvoeren afhankelijk van het niveau van het kind. Tijdens de sessie kan het kind het werkblaadje dat straks in de klas wordt aangeboden inoefenen door een kopie, een gewijzigde kopie (dezelfde opdracht met dezelfde prenten maar anders geordend vb. schoenparen) of een gelijksoortig (verbindt – zoek de fouten) werkblaadje in te vullen. Het doel is dat het kind de moed heeft om het werkblaadje in de klas zelfstandig in te vullen en een positief resultaat behaalt.

Een leukere manier om het tweedimensionele aan te brengen zijn gezelschapsspelen die tijdens de sessie worden ingeoeft. De zorgjuf gaat afhankelijk van het spel de laatste minuten naar de klas en speelt samen met het kind en de klasgenoten een gezelschapsspel.

Een prentenboek en verhalen kunnen reeds vooraf verteld worden aan het kind tijdens een sessie. Bij een cognitief begaafd kind kan de zorgjuf in plaats van het identieke verhaal aan te bieden, een verhaal vertellen waarbij dezelfde figuren voorkomen en /of de situatie gelijklopend is.

Telken na een sessie ontfermt de zorgjuf zich een 5-tal minuten over de klasgroep. Het kind kan aan de klasjuf de inhoud van sessie tonen aan de hand van de materialen en zijn handelingen. Het kind wordt gestimuleerd om te spreken. Wanneer de klasjuf het kind observeert, zal zij snel merken in hoeverre het kind de abstracte begrippen beheerst. De klasjuf kan methodieken uit de sessie in de klas toepassen en eventueel de hulp vragen van het kind bij het klassikaal tonen (de klasjuf ondersteunt verbaal).

In het evaluatiegesprek tussen de klasjuf en zorgjuf wordt besproken in hoeverre het kind de abstracte begrippen heeft verworven. Men bepaalt de inhoud van de volgende sessie : het nieuwe thema en de keuze van de abstracte begrippen wordt vastgelegd: herhaling, verdieping en/of aanbreng van nieuwe begrippen.

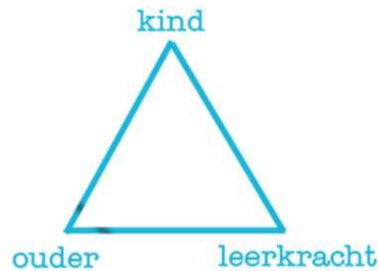

4.10 Samenwerking met de ouders

De ouders betrekken bij de begeleiding is noodzakelijk en efficiënt om de Nederlandstalige woordenschat te linken met de thuistaal.

Om het leereffect bij kinderen te verhogen en te garanderen, tracht de klasjuf het welbevinden en de betrokkenheid van het kind en van de ouders te verhogen.

Het belang van de relatie tussen kind – leerkracht – ouder wordt duidelijk weergegeven in de dynamische driehoek.

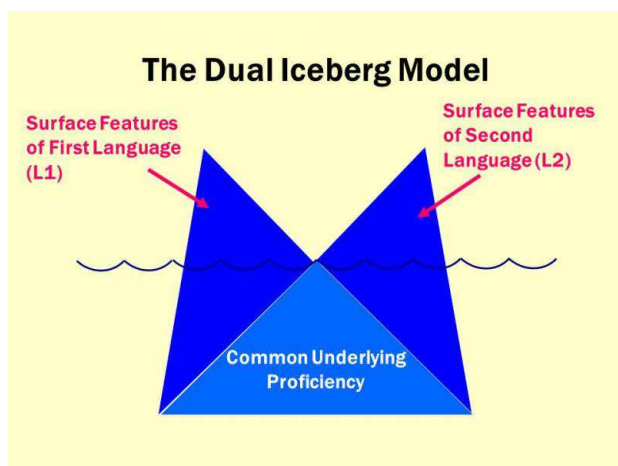
Om een vertrouwensband tussen kind en leerkracht op te bouwen, zal de leerkracht energie moeten steken om het vertrouwen van de ouders te winnen.

Het welbevinden bij de ouders

Voor allochtone kinderen, en in het bijzonder voor vluchtelingen/asielkinderen, zijn de ouders een veilige en enige houvast. De meeste asielfamilies hebben, omwille van administratieve redenen, op verschillende woonplaatsen gelogeerd. De kinderen worden voor de zoveelste keer in de kleuterklas gedropt zonder de taal te kennen, onwetend wat er gaat gebeuren bij de nieuwe juf in de nieuwe situatie. Het vertrouwen tussen kind en juf is ver zoek en de scheidingssangst tussen kind en ouders vergroot telkens. De kinderen zijn sterk gebonden en afhankelijk van hun ouders en stellen enkel vertrouwen in hen. Ze passen snel hun gedrag aan wanneer ze voelen dat hun ouders gelukkig zijn in de nieuwe situatie, dat ze gerespecteerd worden in hun eigenheid. Daarom is het belangrijk dat je al bij de start de ouders betreft bij de begeleiding van het kind.

De ouders maken een bewuste keuze over de taalopvoeding van hun kind. De moedertaal is de meest gevoelsgebonden taal met hun ouders, familie en cultuur. Ouders opteren voor hun taal omdat kinderen kunnen communiceren met alle gezinsleden, hun grootouders en hun familie. De ouders willen het contact met hun cultuur niet verliezen, ook al treedt er verbastering op bij de tweede generatie. De school respecteert de keuze van de ouders. Ze toont dit aan het kind zodanig dat het kind een positief gevoel blijft behouden tegenover de moedertaal, wat een positief effect geeft op zijn identiteitsontwikkeling.

Als kinderen van jongs af aan opgroeien met twee talen, en het taalaanbod ongeveer gelijk verdeeld is, kunnen ze dat prima aan. Dit wordt duidelijk geïllustreerd in het ijsbergmodel van de Canadese taalwetenschapper Jim Cummins. Uit onderzoek blijkt dat allochtone kinderen met een goede taalvaardigheid in het Nederlands, ook een goede taalvaardigheid hebben in hun moedertaal. Kinderen met een slechte taalvaardigheid in het Nederlands, hebben ook gebrekkige kennis van hun moedertaal. Het is daarom van belang dat ouders met hun kinderen die taal spreken die zij het beste beheersen.

Correct meertalig opvoeden doe je door de taal te binden aan personen (OPOL) en te koppelen aan situaties. OPOL betekent 'One Parent One Language'. Dit kan betekenen dat het kind een mama-taal, een papa-taal, een juf-taal heeft. Wanneer de klasjuf probeert de taal van het kind te spreken, krijgt het kind het gevoel dat de juf het kind begrijpt. Om taalverwarring te voorkomen biedt iedere persoon enkel zijn taal correct aan zodanig dat het kind ervaringen kan opdoen in die taal. Ze ondersteunen het denken in hun taal en communiceren met het kind in hun taal. Doordat taal transfereerbaar is zal het kind linken (verbanden) zien en leggen tussen de verschillende talen. Het is voor de hand liggend dat het kind thuis de moedertaal spreekt en op school Nederlands. Taal koppelen met een tijdstip houdt bij meertalige gezinnen bijvoorbeeld in dat het tafelmoment een papa-taalmoment is. Een vaste structuur geeft duidelijkheid aan het kind, waardoor het zich beter aan de afspraken kan houden

De betrokkenheid van de ouders

Ouders uitnodigen om deel te nemen aan één of meerdere begeleidingssessies tijdens het schooljaar samen met het kind, maakt de ouders attent op de taalverwerving van hun kind. Ze kunnen thuis tijdens hun dagdagelijkse activiteiten het kind begrippen bijbrengen en inoefenen in hun thuistaal. Doordat het kind de begrippen inhoudelijk begrijpt in de thuistaal, is de transfer enkel nog een 'klik' naar de Nederlandse taal toe.

De school kan een beeldwoordenboekje aanmaken met de aangebrachte woordenschat. De ouders kunnen er in hun taal de woorden bijschrijven. Ze kunnen de woorden en de begrippen thuis inoefenen. Het kind zal vlugger de link leggen

tussen de twee talen, het denkproces wordt geactiveerd. Later kan het kind denken en redeneren in twee of meerdere talen (balance bilingual).

De leidster kan de ouders ondersteunen door taalsuggesties te geven, prentenboeken aan te bieden, een gezelschapsspel te kiezen, ...

Door de begeleiding te tonen aan de ouders (sessie 14 en 15), krijgen de ouders meer zelfvertrouwen in de samenwerking en het begeleiden van hun kind. Ze hebben kennis gemaakt met de verschillende methodieken. Ze hebben gezien hoe je als begeleidster het kind stimuleert en zijn aandacht vraagt. Ouders kunnen deze methodieken kopiëren tijdens het samenspelen. Door de speelmaterialen mee te geven en door in een heen-en-weerschriftje (eventueel in beeldtaal) beknopt de spelinstructies te schetsen, kunnen de ouders meespelen met hun kind.

Het noteren van de evolutie (eventueel door een begrippenlijst in beeldtaal) van het kind in een heen-en-weerschriftje kan een leidraad/houvast zijn voor de ouders. Ze krijgen inzicht in de mogelijkheden en de grenzen van hun kind.

Wanneer een kind ervaart dat de ouders betrokken zijn bij het schoolgebeuren, is het kind sterker gemotiveerd om nieuwe kennis aan te leren. Kinderen zijn in wezen fier en tonen graag hun kunnen en kennen aan de ouders.

5. Praktische uitwerking van sessies

Het draaiboek omvat 15 sessies.

1. Het aangezicht
2. Het aangezicht - het lichaamschema
3. Het lichaamschema
4. Het lichaamschema + Gevoelens
5. Gevoelens - Kleding – Keuren
6. Ruimtelijke begrippen - Grootte-begrippen
7. Lichaamsverzorging – Tegenstellingen
8. Familie
9. Dieren
10. Boerderijdieren
11. Carnaval
12. Pasen
13. Olympische spelen
14. Samenspel met de ouders (1ste trimester)
15. Samenspel met de ouders (2de trimester)

5.1 Het aangezicht

DOELEN	MATERIAAL	ACTIVITEITEN -PLANNING	OBSERVATIE
<p>Zichzelf herkennen in de spiegel: 'IK BEN ... '</p> <p>Gezichtsdelens tijdens het spiegelen aanwijzen bij zichzelf en op de prent .</p> <p>De gezichtsdelens benoemen tijdens het spiegelen en bij het spe : het samenstellen van het aangezicht.</p> <p>Het aangezicht correct tekenen en de gezichtsdelens in de juiste positie leggen.</p> <p>De gezichtsdelens correct tellen.</p> <p>De attributen linken aan een gezichtdeel - de functie van de gezichtsdelens herkennen.</p>	<p>Een spiegel</p> <p>Stiften om op de spiegel te schrijven</p> <p>Prent : aangezicht</p> <p>Kleurpotloden</p> <p>Spel : aangezicht samenstellen</p> <p>Spel : zintuigen + attributen gelinkt met een zintuig (o.a.geurpotje,bril,bloem, foto toestel,snoepje, muziekdosje, telefoon)</p> <p>CD met liedjes + cd-speler</p>	<p>"Ik ben .... "</p> <ul style="list-style-type: none"> - Het lied zingen 'Ik ga voor de spiegel staan' - Ieder zegt zijn/haar naam : 'IK ben ... ' - Het spiegelen van het aangezicht : - Herkennen, aanwijzen en benoemen van de gezichtsdelens. Tijdens het zingen van de liedjes de gezichtsdelens aanwijzen. <p>Wiskundige begrippen : tellen 1 – 2</p> <ul style="list-style-type: none"> - Tijdens het tekenen van het aangezicht op de spiegel de nadruk leggen op het aantal: 2 ogen, 1 mond, veel haren. - Het lied van het aangezicht zingen en controleren of alle gezichtsdelens getekend zijn. - Tijdens het inkleuren van de prent de gezichtsdelens benoemen + het aantal + het beluisteren van de liedjes op de cd. - Spel : het samenstellen van het aangezicht = herhalen van de woordenschat. <p>De functie van de gezichtsdelens / de zintuigen uitbeelden en benoemen.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Vrij experimenteren met de attributen. - Zingen van het liedje : de zintuigen + uitbeelden voor de spiegel. 	

TERUGBLIK + WERKPUNTEN VOOR VOLGENDE SESSIE

TIPS

1. Bij aanvang van de sessies het kind de tijd geven om de ruimte te laten verkennen.
2. Tijdens het bespreken van de prent, schrijft de leidster de woorden bij de lichaamsdelen met het lidwoord .
De kleuter legt het verband tussen beeld-, het gesproken en de geschreven taal.
3. De klaspop is geen dierenfiguur of knuffel. De lichaamsdelen van een dier worden anders benoemd wat bij anderstalige kinderen verwarring kan brengen.

5.2 Het aangezicht - het lichaamschema

DOELEN	MATERIAAL	ACTIVITEITEN -PLANNING	OBSERVATIE
<p>De gezichts- en de lichaamsdelen benoemen tijdens het spiegelen en het spel.</p> <p>Vergelijken van hun tekening op de spiegel met hun lichaamschema, hun spiegelbeeld.</p> <p>Functies uitbeelden of in 1 à 2-woord-zin vertellen (ogen kijken)</p> <p>Zelfstandig het werkblaadje van de zintuigen invullen.</p> <p>Reageren op auditieve en visuele signalen bij het loopspelen.</p> <p>Het leggen van de lichaamsdelen in de juiste positie .</p> <p>Handelingen met de verschillende lichaamsdelen uitvoeren en trachten deze te benoemen in een 1 à 2-woord-zin tijdens het spiegelen en de</p>	<p>Een spiegel</p> <p>Stiften om op de spiegel te schrijven</p> <p>Kleurpotloden</p> <p>Prent van een kind</p> <p>Spel : Aangezicht</p> <p>Spel : Zintuigen + attributen</p> <p>Blinddoekspel : blinddoek – beer – bal – auto</p> <p>Werkblaadje : zintuigen</p> <p>Prentenboek : Alle pootjes op papier – W. Merveille – Dopido</p> <p>Spel : Puzzels van 3 kindjes verschillend van grootte</p> <p>CD met liedjes : aangezicht + lichaamschema , cd-speler.</p>	<p>“Ik ben .... .”</p> <ul style="list-style-type: none"> - Het lied zingen ‘Ik ga voor de spiegel staan’. - Ieder zegt zijn/haar naam : ‘IK ben ... ‘ <p>Herhaling van de woordenschat ‘het aangezicht</p> <ul style="list-style-type: none"> - Herhalen van de liedjes voor de spiegel. - Tekenen van het aangezicht op de spiegel. - Tellen van het aantal gezichtsdelen. - Het spel ‘samenstellen van het aangezicht ‘ spelen. <p>De zintuigen</p> <ul style="list-style-type: none"> - Het standbeeld-spel spelen in de ruimte. - Het blinddoekspel : welk speelgoed heb je in de handen ? - De attributen gelinkt aan de zintuigen hanteren en verzamelen volgens zintuig. - Het zintuigenlied zingen en uitbeelden voor de spiegel. - Benoemen van de attributen en de bijhorende handelingen en zintuigen tijdens het invullen van het werkblaadje. 	

<p>spelen. 'IK KAN ....'</p> <p>Benoemen van de grootte- begrippen en de poppetjes kunnen rangschikken volgens grootte.</p> <p>Het tellen van de lichaamsdelen tot 10.</p> <p>Geconcentreerd kunnen luisteren naar een verhaal met prenten.</p>		<p>Het lichaamschema</p> <ul style="list-style-type: none"> - Het spiegelen van het totale lichaam + het benoemen van de lichaamsdelen. - Tijdens het zingen van de liedjes, de lichaamsdelen aantikken. - Tekenen van een kindje op de spiegel. Controle van de tekening tijdens het zingen van het lichaamslied. - Tellen van de lichaamsdelen tijdens het tekenen van het kindje op de spiegel. Tijdens het tekenen van iedere hand de vingers tellen. Later de vingers tellen van beide handen Tellen tot 10. - Het puzzelen van de 3 kindjes van verschillende grootte. - De lichaamsdelen aanwijzen en benoemen op de prent = woordenschat herhalen. <p>Vertellen van het prentenboek " Alle pootjes op papier".</p>	
---	--	--	--

TERUGBLIK + WERKPUNTEN VOOR VOLGENDE SESSIE

Tips

1. Vraag aan de ouders of je een prent met een naakte jongen/meisje mag tonen.
2. Sommige kinderen tekenen de wereld ondersteboven, bv. een mens die op zijn hoofd staat. Om inzicht (boven-onder) te verwerven kan je dit kind op de grond laten liggen, met de voeten tegen een spiegel en naar zichzelf laten kijken. Door naast het kind op dezelfde wijze een tekening van een menselijk figuur (rechttop en ondersteboven) tegen de spiegel te leggen, kan het kind ontdekken hoe de wereld in 2D wordt afgebeeld.
3. Voor oudere kinderen : Het samenstellen van een identiteitskaart – paspoort
Prentenboek : Alles om je heen – Anholt C. En A. – Gottmer – Bloemendaal

5.3 Het lichaamschema

DOELEN	MATERIAAL	ACTIVITEITEN -PLANNING	OBSERVATIE
<p>Benoemen van de gezichts- en lichaamsdelen tijdens het spiegelen, het tekenen, het puzzelen en het spel pijn hebben.</p> <p>De functie van de zintuigen kunnen verwoorden in een korte zin ; ' ik kan .... met mijn .... .</p> <p>Handelingen met het lichaam uitbeelden en/of verwoorden in een een korte zin : ik kan ...met mijn ... .</p> <p>Ervaren van de ruimtelijke begrippen t.o.v. hun lichaamschema.</p> <p>Verwoorden waar het pijn doet in een korte zin : 'Ik heb pijn aan mijn ... . '</p> <p>De lichaamsdelen correct kunnen tellen.</p> <p>Reageren op auditieve signalen, en de begrippen 'op ' en 'in' beleven tijdens het tikspel.</p>	<p>Een spiegel</p> <p>Stiften om op de spiegel te schrijven</p> <p>Kleurpotloden</p> <p>Tekenpapier</p> <p>Puzzels van de kindjes in verschillende grootte</p> <p>Kleine knuffels of poppetjes (handgroot)</p> <p>Prent : kindje met schaafwonden</p> <p>Pleisters - crêpe-plakband</p> <p>CD met aangezicht en lichaamschema liedjes +cd-speler</p>	<p>"Ik ben .... ."</p> <ul style="list-style-type: none"> - Het lied zingen 'Ik ga voor de spiegel staan'. - Ieder zegt zijn/haar naam : 'IK ben ... ' - I.p.v.'dansen' kan men andere handelingen benoemen en uitvoeren. <p>Herhaling van de woordenschat 'het aangezicht en het lichaamschema.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Tijdens het zingen van de liedjes voor de spiegel de lichaamsdelen aantikken. - Het tekenen van een volledig kindje op de spiegel en deze vergelijken met hun spiegelbeeld. - Het tellen van de lichaamsdelen + het tekenen van de handen en de voeten op de spiegel en op papier en tellen van de tenen en de vingers. - Handelingen uitbeelden voor de spiegel en deze benoemen. <p>Verwoorden : 'Ik kan ... . '</p> <ul style="list-style-type: none"> - Het puzzelen van de kindjes. <p>Ruimtelijke begrippen</p> <ul style="list-style-type: none"> - Door de kleine knuffel te verstoppen , te plaatsen t.o.v. je lichaam : achter op de rug , op je hoofd, onder, op of voor de voeten, in de handen, ... - In de ruimte het spel spelen "Tikkertje verhoog, Tikkertje in". 	

<p>De grootte-begrippen benoemen bij het samenstellen van de puzzels.</p>		<p>Herhaling van de woordenschat in een nieuwe context.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Het pijn-lied zingen en aanwijzen van de lichaamsdelen op de prent (kindsje met wonden) + crèpe pleisters aanbrengen. <p>Verwoorden : Ik heb pijn aan mijn ... .</p> <p>Het tekenen van een kindsje op papier.</p>	
---	--	--	--

TERUGBLIK + WERKPUNTEN VOOR VOLGENDE SESSIE

TIPS

1. Knip bij aanvang de puzzelprenten met het lichaamschema horizontaal door, zodanig dat het kind puzzelt: het hoofd bovenaan – buik en armen in het midden – benen en voeten onderaan. Later verticaal doorknippen: dan krijg je het spiegelbeeld en kan je de nadruk leggen op links en rechts. De derde stap is horizontaal + verticaal doorknippen - dan krijg je het puzzelstuk bovenaan met het linkeroor en linkeroog.
2. Voorbereidend schrijven : Teken handelingen die je bij het beginlied zingt op de spiegel vb huppelen = mmm-vorm tekenen, dansen in het rond = een opgaande of neergaande spiraal ...
3. Voor oudere kleuters : Bied juwelen en schmink aan om de lichaamswoordenschat te herhalen, vb ARMBand, OORbel, HALSsnoer, LIPPENstift, ... (thema familie en carnaval). Door de samengestelde woorden gelinkt met het lichaamschema, worden de kleuters bewust van de betekenis en de vorming van de woorden.
4. Samen spelen met foto's van klasgenoten :
  - a. Klasgenoten benoemen.
  - b. Sorteren volgens jongens – meisjes.
  - c. Memory-spel..

5.4 Het lichaamschema + Gevoelens

DOELEN	MATERIAAL	ACTIVITEITEN -PLANNING	OBSERVATIE
<p>Benoemen van de lichaamsdelen tijdens het spiegelen, het tekenen op de spiegel, het spel pijn hebben en doktertje spelen.</p> <p>Opnemen van nieuwe woordenschat i.v.m. het lichaamsschema en de gevoelens.</p> <p>Activeren van de passieve woordenschat door het rollenspel : door vragen te stellen en antwoorden te geven op vragen.</p> <p>Handelingen met de verschillende lichaamsdelen uitvoeren en benoemen in een korte zin.</p> <p>Tellen van de lichaamsdelen.</p> <p>Benoemen van de grootte-begrippen .</p>	<p>Een spiegel</p> <p>Stiften om op de spiegel te schrijven</p> <p>Kleine knuffel</p> <p>Prent : kindje met schaaftwonden</p> <p>Pleisters - crêpe-plakband</p> <p>Dokterstasje + instructiekaarten</p> <p>Prenten : chronologisch rangschikken : een kindje valt uit de boom.</p> <p>Wijzerplaat : gevoelens</p> <p>CD met aangezicht en lichaamschema liedjes +cd-speler</p>	<p>“Ik ben .... .”</p> <ul style="list-style-type: none"> - Het lied zingen ‘Ik ga voor de spiegel staan’. - Ieder zegt zijn/haar naam : ‘IK ben ... ‘ - I.p.v.’dansen’ kan men andere handelingen benoemen en uitvoeren. <p>Herhaling van het aangezicht: de gezichtsdelen benoemen + de functie beschrijven.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Het spiegelen van het totale lichaam + de lichaamsdelen benoemen en tellen. - De functie van de lichaamsdelen uitbeelden en verwoorden. ‘Ik kan ... met mijn ... . - Grootte-begrippen ervaren door op de spiegel eerst een kindje te tekenen en daarna zichzelf op ware grootte. <p>Ruimtelijke begrippen</p> <ul style="list-style-type: none"> - Door de kleine knuffel te verstoppen , te plaatsen tov je lichaam : achter op de rug , op je hoofd, onder of voor de voeten, in de handen, ... Kleuters kunnen een opdracht verwoorden. - Door zichzelf te verstoppen in de ruimte. De kleuter verwoordt waar hij/zij zich verstopt heeft, de zoeker verwoordt waar het kind zich verstopt heeft. 	

<p>De ruimtelijke begrippen verwoorden bij het verstoppertje-spel.</p> <p>De gevoelens herkennen en kunnen verwoorden : 'Ik voel me .... '</p>		<p>Woordenschat herhalen + gevoelens aanbrengen.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Het spel 'Pijn hebben' herspelen + het pijnlied zingen - Dokterstasje aanbieden : vrij laten experimenteren met de attributen . De kleuters linken de attributen aan een lichaamsdeel. A.d.h.v. de instructiekaartjes kan men de handelingen met de attributen uitvoeren. - Nieuwe woordenschat aanbrengen : lichaam vb. tong – tanden – nek - Rollenspel : ik ben ziek en ga naar de dokter. <p>Chronologische rangschikcoefening : prentenreeks 'ik val uit de boom' + gevoelens herkennen.</p> <ul style="list-style-type: none"> - De prentenreeks ligt open. De leidster vertelt de inhoud van elke prent vrij gedetailleerd (verworven woordkennis). De kleuter neemt de desbetreffende prent uit de reeks. - De kleuter vertelt hoe het kindje op de prent zich voelt of duidt dit aan op de gevoelswijzerplaat. 	
--	--	---	--

TERUGBLIK + WERKPUNTEN VOOR VOLGENDE SESSIE

TIPS

- 1.** Maken van gevoelspoppen.
- 2.** Zichzelf meten : Laat het kind tegen de spiegel staan en duidt met een stift aan hoe groot ze zijn. Oudere kleuters kunnen een streepje op de spiegel tekenen boven hun hoofd.
- 3.** Het kind tekent een kindje dat zo groot is als zichzelf. Bij aanvang kloppen de verhoudingen totaal niet.

5.5 Gevoelens - kleding – kleuren

DOELEN	MATERIAAL	ACTIVITEITEN -PLANNING	OBSERVATIE
<p>Benoemen van de lichaamsdelen tijdens het spiegelen, het tekenen op de spiegel, het verkleeden en het gezelschapsspel.</p> <p>Tellen van de lichaamsdelen.</p> <p>Het herkennen en benoemen van volgende gevoelens: blij zijn, boos zijn, bang zijn, verdrietig zijn.</p> <p>Het verzamelen van de situatieprentjes in de juiste gevoelssdoosjes.</p> <p>Het herkennen en benoemen van de kleuren : rood – geel – blauw – groen (– oranje – paars).</p> <p>Het benoemen van de ruimtelijke begrippen tijdens het spel.</p>	<p>Een spiegel</p> <p>Stiften om op de spiegel te schrijven</p> <p>Prenten : chronologisch rangschikken : ‘ik val’</p> <p>Wijzerplaat : gevoelens</p> <p>Prent met de 4 gevoelens</p> <p>Doosjes met de 4 gevoelens</p> <p>Prentjes met verschillende situaties enkel vanuit de IK-beleving</p> <p>Spel : Ik kleed me aan.</p> <p>Prentenboek : Aankleden met Fien en Milo – P. Oud – Clavis Peuter – Hasselt</p> <p>Knuffels</p> <p>CD met aangezicht en lichaamschema liedjes +cd-speler</p>	<p>“Ik ben .... .”</p> <ul style="list-style-type: none"> - Het lied zingen ‘Ik ga voor de spiegel staan’. - Ieder zegt zijn/haar naam : ‘IK ben ... ‘ - I.p.v.’dansen’ kan men andere handelingen benoemen en uitvoeren. De kleuter kan een gevoel benoemen en uitbeelden . <p>Gevoelens herkennen en benoemen.</p> <ul style="list-style-type: none"> - De gevoelens van op de wijzerplaat kunnen uitbeelden voor de spiegel. De liedjes en de versjes op cd per gevoel beluisteren. - Chronologische rangschikcoefening : ‘ik val’: idem sessie 4. - De prentjes vanuit een IK-situatie kunnen verwoorden vb : ik ben bang (voor de hond) en deze verzamelen volgens de gevoelens. <p>Herhalen van de lichaamswoordenschat gelinkt met kleding.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Vrij laten experimteren met de kleding. Tijdens het verkleeden, de lichaamsdelen, de handelingen, de begrippen en de kledingstukken spontaan benoemen. Vb. je zet de hoed op je hoofd. Je steekt de armen in de mouwen van de jas. 	

		<p>Voor de spiegel de kleuter(s) bewonderen, beschrijven. Kleuren herkennen en benoemen</p> <ul style="list-style-type: none"> - Het gezelschapsspel 'Ik kleed me aan' samen spelen of in kleine groep met enkele klasgenoten. <p>Verstoppertje spelen in de ruimte.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Zichzelf verstoppen (idem sessie 4) - Knuffel(s) verstoppen in de ruimte. <p>De leidster of de kleuter vertelt aan de kleuter waar ze de knuffel zal verstoppen, waar de kleuter de knuffel moet zoeken. De leidster of de kleuter vertelt waar ze de knuffel heeft gevonden.</p> <p>Vertellen van het prentenboek "Aankleden met Fien en Milo".</p>	
--	--	---	--

TERUGBLIK + WERKPUNTEN VOOR VOLGENDE SESSIE

TIPS

1. Aankleden van de gevoelspoppen.
Eventueel kleding linken met het weer.

5.6 Ruimtelijke begrippen - Grootte-begrippen

DOELEN	MATERIAAL	ACTIVITEITEN -PLANNING	OBSERVATIE
<p>Benoemen van de lichaamsdelen, de kleuren en eventueel de kledingstukken tijdens het spiegelen.</p> <p>Tellen van de lichaamsdelen.</p> <p>Toepassen en verwoorden van de de ruimtelijke begrippen : in – uit – op – onder – naast –voor – achter – er in – er uit.</p> <p>Benoemen van de grootte- en diktebegrippen.</p> <p>Trainen van het geheugen door het memoryspel te spelen.</p> <p>Activeren van passieve woordenschat door het prentkijken.</p>	<p>Een spiegel</p> <p>Stiften om op de spiegel te schrijven</p> <p>Dobbelsteen met de ruimtelijke begrippen + houten dozen</p> <p>Kleine doos + balletje + prenten met de ruimtelijke begrippen</p> <p>Ballen en buizen van verschillende grootte</p> <p>Memoryspel : grootte-begrippen</p> <p>Prentenboek : 'Nelly en Cesar Voelen, proeven en ...'</p>	<p>"Ik ben .... "</p> <ul style="list-style-type: none"> - Het lied zingen 'Ik ga voor de spiegel staan'. - Ieder zegt zijn/haar naam : 'IK ben ... ' - I.p.v.'dansen' kan men andere handelingen/gevoelens benoemen en uitvoeren. <p>De kleuter tracht de kleuren en eventueel zijn/haar kledingstukken te benoemen.</p> <p>Ruimtelijke begrippen</p> <ul style="list-style-type: none"> - Verstoppertje spelen in de ruimte . - De opdrachten uitvoeren die de dobbelsteen met de ruimtelijke begrippen weergeeft t.o.v. de houten doos. De kleuters trachten de begrippen te verwoorden. - De ruimtelijke begrippen toepassen met een bal en een doos d.m.v. kaartjes. De kleuters trachten de begrippen te verwoorden. <p>Grootte-, lengte- en diktebegrippen.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Zich groot maken, zich klein maken door op meubelair te staan en zich te spiegelen. - Zich vergelijken door te spiegelen met andere kleuters al dan niet staande op het meubelair. - Experimenteren met verschillende groottes en diktes van buizen 	

		<p>gecombineerd met verschillende soorten ballen.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Memoryspel van de grootte-begrippen samen spelen of in kleine groep. <p>Prentkijken : 'Nelly en Cezar, voelen, proeven en ... .'</p> <ul style="list-style-type: none"> - De kleuters verwoorden de inhoud van de prent. De leidster vult aan in korte correcte zinnen. 	
--	--	--	--

TERUGBLIK + WERKPUNTEN VOOR VOLGENDE SESSIE

TIPS

1. Ruimtelijke begrippen inoefenen door een doolhof te maken en voorwerpen te zoeken in de doolhof. Varianten zijn doolhoven waarbij men enkel op toestellen loopt of onder de toestellen kruipt.
2. Spiegelen tussen twee spiegels. Op deze wijze kan je raden bij wie het poppetje verstopt is achter op de rug.
3. Poppetjes of voorwerpen zoeken in de ruimte achter u door in de spiegel te kijken en te verwoorden waar de voorwerpen liggen.

5.7 Lichaamsverzorging – tegenstellingen

DOELEN	MATERIAAL	ACTIVITEITEN -PLANNING	OBSERVATIE
<p>Vergelijken van het eigen lichaamsschema met die van de pop, de lichaamsdelen benoemen en de functies omschrijven.</p> <p>Ervaren en benoemen van de tegenstellingen tijdens de poppenwas-activiteit en het memory-spel.</p> <p>Passieve woordenschat activeren bij het chronologisch rangschikken van de prenten ‘poppenwas’</p> <p>Trainen van het geheugen door het memory-spel.</p> <p>Gericht luisteren naar het verhaal en de verhaalprenten ordenen op basis van de inhoud van het verhaal.</p>	<p>Spiegel</p> <p>Washandje + handdoek voor ieder kind</p> <p>Pop + badje voor ieder kind</p> <p>Zeep + badschuim + shampoo</p> <p>Prenten : poppenwas</p> <p>Prentenboek : ‘Zeep, sop, Lola’, Slegers Liesbet, Dopido 6 februari 2016 – Averbode</p> <p>Verhaal-luisterprenten van Lola + stiften</p> <p>Memory : tegenstellingen</p> <p>CD-speler</p> <p>CD : ‘Peuters dansen’, De Blauw G., Stichting</p>	<p>“Ik ben .... .”</p> <ul style="list-style-type: none"> - Het lied zingen ‘Ik ga voor de spiegel staan’. - Ieder zegt zijn/haar naam : ‘IK ben ... ‘ - I.p.v.’dansen’ kan men andere handelingen/gevoelens benoemen en uitvoeren. <p>De kleuter tracht de kleuren en eventueel zijn/haar kledingstukken te benoemen.</p> <p>De woordenschat van het lichaamsschema herhalen + Tegenstellingen herkennen.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Het wassen van poppen. Tijdens het wassen, afdrogen, het aan- en uitkleden de lichaamsdelen, de handelingen verwoorden. - Tijdens de activiteit duiden op de tegenstellingen : badje is vol – leeg, badje weegt zwaar – licht, pop is vuil – proper, pop is aangekleed – naakt, water is warm – koud, nat – droog, klein – groot, ... - De prenten ‘poppenwas’ chronologisch laten rangschikken en met korte zinnen het verhaal vertellen. - De leidster vertelt het verhaal met de prenten : Zeep, sop , Lola. - De kleuters kunnen de kaartjes sorteren wat kwam wel/niet in het verhaal voor. - Liedje uitbeelden voor de spiegel : zich wassen 	

		<p>Tegenstellingen</p> <ul style="list-style-type: none"> - De dvd bekijken van Dribbel : tegenstellingen zoeken. - Memory met tegenstellingen samen spelen of in kleine groep. De kleuters verwoorden de tegenstellingen. 	
--	--	--	--

TERUGBLIK + WERKPUNTEN VOOR VOLGENDE SESSIE

1. Chronologische rangschikcoefening : Geef de kleuter de tijd om de prenten individueel te bekijken. De kans is groot dat het kind spontaan de prenten in de juiste volgorde legt. Wanneer het kind de prenten in de juiste volgorde legt maar in de verkeerde richting (van rechts naar links), kan dit een teken zijn dat het kind in zijn moedertaal kan lezen en schrijven. Tijdens het vertellen van de inhoud van de prenten, kan de leidster de prenten één voor één nemen en deze in de andere leesrichting leggen zoals wij lezen. Een pijltje dat de leesrichting aangeeft kan een hulpmiddel zijn. Door hetzelfde prentenboek in twee talen aan te bieden kan dit kind de verschillen tussen de moedertaal en de Nederlandse taal aangeven. Het kind komt tot besef dat het doel van de taal hetzelfde is.

5.8 Familie

DOELEN	MATERIAAL	ACTIVITEITEN -PLANNING	OBSERVATIE
<p>Benoemen van de lichaamsdelen, de kledingstukken, de grootte- en kleurbegrippen tijdens het verkleden.</p> <p>Activeren van de passieve woordenschat door in korte correcte zinnen te spreken tijdens het rollenspel, door de prent Familie te beschrijven.</p> <p>Gericht luisteren naar een opdracht en deze correct uitvoeren.</p> <p>Tellen tot 5 en besluiten in welk huis de meeste, minste, evenveel familieleden wonen.</p> <p>Herkennen en benoemen van de ruimtelijke begrippen 2 dimensionaal bij het prentlezen.</p> <p>Gericht kijken naar de prent en trainen van het geheugen door te antwoorden op de vragen na het prentkijken.</p>	<p>Spiegel</p> <p>Kledingstukken van mama en papa</p> <p>Verzamelprenten : kledingstukken voor mama en voor papa</p> <p>Prenten : wie hoort bij wie?</p> <p>Werkblaadje : Aantal familieleden</p> <p>Prent : De familie</p>	<p>“Ik ben .... .”</p> <ul style="list-style-type: none"> - Het lied zingen ‘Ik ga voor de spiegel staan’. - Ieder zegt zijn/haar naam : ‘IK ben ... ‘ - I.p.v.’dansen’ kan men andere handelingen benoemen en uitvoeren. <p>De kleuter tracht iets persoonlijks van hem/haar te tonen, te verwoorden.</p> <p>Herhalen van de woordenschat lichaamschema + kledingstukken + groottebegrippen</p> <ul style="list-style-type: none"> - Het aanbieden van de kledingstukken - Kleuters verkleden zich verkleden als mama en papa . Zich spiegelen en zichzelf een personage toekennen. <p>De leidster beschrijft de kleuter(s).</p> <ul style="list-style-type: none"> - Sorteren van kledingstukken voor mama/papa. - Sorteren van de prenten de kledingstukken voor mama en papa . De kleuters kunnen het kledingstuk linken aan de lichaamsdelen, vb. een das voor papa, een halssnoer voor mama aan de hals/nek. - Iedere kind krijgt prenten van 4 ouders en 5 kinderen. A.d.h.v. een beschrijving van het kind en van de ouder kunnen de kleuters de prenten ouder – kind bij elkaar plaatsen, vb. het meisje met de 	

		<p>lange haren woont bij de papa met een bril.</p> <p>Tellen tot 5</p> <ul style="list-style-type: none"> - De families verzamelen volgens de kleur van de kleding. De kleuters tellen het aantal familieleden en besluiten eventueel door het leggen van de 1-1 relaie waar er meer – minder – evenveel familieleden wonen. - De kleuter kan het werkblaadje “het aantal vingers – aantal familieleden” maken. <p>Prentkijken : de familie.</p> <ul style="list-style-type: none"> - De kleuter beschrijven de prent : de familieleden, de dieren, de knuffels , de kleding, ... - We draaien de prent om en de leidster stelt een vraag waarop de kleuters een antwoord op geven : vb. Staat oma naast papa ? Waar staat de hond ? Welke kleur heeft de broek van opa ? We controleren direct - na iedere antwoord - door te kijken op de prent. 	
--	--	--	--

TERUGBLIK + WERKPUNTEN VOOR VOLGENDE SESSIE

5.9 Dieren

DOELEN	MATERIAAL	ACTIVITEITEN -PLANNING	OBSERVATIE
<p>Vergelijken van het lichaamschema met het lichaamschema van een dier.</p> <p>Omschrijven van de functies van de zintuigen en lichaamsdelen in een korte zin en deze vergelijken met die van een dier.</p> <p>Verzamelen van dieren volgens het aantal poten.</p> <p>Kunnen tellen tot 6 en besluiten waar er meer – minder – evenveel is.</p> <p>Geconcentreerd kunnen luisteren naar een verhaal met prenten.</p> <p>Herkennen en benoemen van de hoofd- en de bijkleuren + zwart – wit – roos – bruin.</p>	<p>Een spiegel</p> <p>Stiften voor op de spiegel te schrijven</p> <p>Dierenknuffels</p> <p>Prentenboek : 'Net zoals jij' – G. Van Genechten - Clavis – Hasselt, Amsterdam – 2008</p> <p>Kleurpotloden</p> <p>Kleurprent : beer – kip waarop de lichaamsdelen vermeld staan</p> <p>Kleurprent met verschillende dieren voor de kleurenkennis.</p>	<p>"Ik ben .... "</p> <ul style="list-style-type: none"> - Het lied zingen 'Ik ga voor de spiegel staan'. - Ieder zegt zijn/haar naam : 'IK ben ... ' - I.p.v. 'dansen' kan men andere handelingen benoemen en uitvoeren. De kleuter tracht iets persoonlijks van hem/haar te tonen, te verwoorden. <p>Het lichaam : mens – dier vergelijken</p> <ul style="list-style-type: none"> - Het spiegelen van het totale lichaam + het benoemen van de lichaamsdelen. - Het aanbieden van een knuffel met 4 poten . Het lichaamschema van een dier vergelijken met zichzelf. Tijdens het tekenen van een dier, de lichaamsdelen benoemen + tellen. - De functie van de zintuigen en de lichaamsdelen verwoorden bij het beschrijven van een dier. Nabootsen van de dieren voor de spiegel vb het lopen. - Bij de dieren op kleurprent de lichaamsdelen benoemen. De beer met de kip vergelijken. 	

		<p>Wiskundige begrippen :</p> <ul style="list-style-type: none"> - De knuffels verzamelen volgens het aantal poten : 0 - 1 – 2 – 3 – 4 – veel poten. De kleuters vergelijken de verzamelingen en kunnen vertellen waar er veel ,weinig of geen dieren liggen. De kleuters kunnen tellen tot 5 à 6 en besluiten waar er de meeste, minste , evenveel dieren liggen. - De kinderen kunnen het werkblaadje 'dieren verzamelen volgens het aantal poten zelfstandig invullen. <p>Kleurenbegrippen</p> <ul style="list-style-type: none"> - Prentenboek vertellen : 'Net zoals jij' - De kleuters herkennen en benoemen de kleuren van de dieren uit het prentenboek. Ze kunnen de dieren inkleuren volgens opdracht.	
--	--	--	--

TERUGBLIK + WERKPUNTEN VOOR VOLGENDE SESSIE

5.10 Boerderijdieren

DOELEN	MATERIAAL	ACTIVITEITEN -PLANNING	OBSERVATIE
<p>Vergelijken van het lichaamschema met het lichaamschema van een dier.</p> <p>Omschrijven van de functies van de zintuigen en lichaamsdelen in een korte zin en deze vergelijken met die van een dier.</p> <p>Het benoemen van de dieren.</p> <p>Verzamelen van dieren volgens soort en ordenen van dierenfamilies.</p> <p>Kunnen tellen tot 6 en besluiten waar er meer – minder – evenveel is.</p> <p>Geconcentreerd kunnen luisteren naar een verhaal met prenten en vragen kunnen beantwoorden.</p> <p>Activeren van de passieve taal door het prentlezen.</p> <p>Trainen van het geheugen door het ordenen van de</p>	<p>Een spiegel</p> <p>Stiften voor op de spiegel te schrijven</p> <p>Prentenboek : Bertje Big- P. Brouwers</p> <p>Dierenmemory-spel</p> <p>Boerderijdieren-speelgoed</p> <p>Kleurpotloden</p> <p>Kleurprent : varken – kip waarop de lichaamsdelen vermeld staan</p> <p>Prenten : familie en dierenfamilies</p> <p>Prent van de boerderij + de dierenplaatjes</p> <p>Gezelschapsspel : dieren</p>	<p>“Ik ben .... ”</p> <ul style="list-style-type: none"> - Het lied zingen ‘Ik ga voor de spiegel staan’. - Ieder zegt zijn/haar naam : ‘IK ben ... ‘ - I.p.v. ‘dansen’ kan men andere handelingen benoemen en uitvoeren. De kleuter tracht iets persoonlijks van hem/haar te tonen, te verwoorden. <p>Verhaal : Bertje big</p> <ul style="list-style-type: none"> - De leidster vertelt het verhaal. De kleuters trachten de dieren te benoemen en de dierengeluiden na te bootsen. - De kleuters benoemen de dieren door het dierenmemory-spel spelen. - Het lichaam : mens – dier vergelijken - Het spiegelen van het totale lichaam + het benoemen van de lichaamsdelen. - Het tonen van een varken . Het lichaamschema van een dier vergelijken met zichzelf. Tijdens het tekenen van een dier, de lichaamsdelen benoemen + tellen. - De functie van de zintuigen en de lichaamsdelen verwoorden bij het beschrijven van een dier.Nabootsen van de dieren voor de spiegel vb het lopen. - Bij de dieren op kleurprent de lichaamsdelen benoemen. Het varken met de kip vergelijken. 	

<p>dierenplaatjes.</p> <p>Spelen van een gezelschapsspel volgens de spelafspraken. Ervaren wat winnen en verliezen inhoud.</p>		<p>Wiskundige begrippen :</p> <ul style="list-style-type: none"> - De boerderijdieren verzamelen volgens soort. De kleuters vergelijken de verzamelingen en kunnen vertellen waar er veel ,weinig dieren liggen. De kleuters kunnen tellen tot 6 en besluiten waar er de meeste, minste , evenveel dieren liggen. - Dierenfamilies vormen met de kaartjes : mannelijk, vrouwelijk dier en hun jong. De plaatjes in een rooster leggen : vader – mama – kind onder elkaar . <p>Prentkijken : de boerderij</p> <ul style="list-style-type: none"> - De kleuters benoemen de dieren op de prent. - De kleuters kunnen de dierprenten sorteren : welk dier zie ik wel/niet op de prent wanneer de prent verdwenen is. Met de prent controleren we of alle dierplaatjes juist gesorteerd zijn. <p>Gezelschapsspel spelen</p> <ul style="list-style-type: none"> - De kleuters kennen de dieren en kunnen moederdier met hun jong koppelen. Ze kunnen tellen tot 3. De kleuters maken kennis met de spelregels. De kleuters spelen het spel. 	
--	--	---	--

TERUGBLIK + WERKPUNTEN VOOR VOLGENDE SESSIE

5.11 Carnaval

DOELEN	MATERIAAL	ACTIVITEITEN -PLANNING	OBSERVATIE
<p>Omschrijven van de functies van de zintuigen en het uitbeelden en benoemen van de gevoelens en deze vergelijken bij het dragen van een masker.</p> <p>De link kunnen leggen tussen vooraan en achteraan in de rij en de eerste – de laatste.</p> <p>Geconcentreerd kunnen luisteren naar een verhaal.</p> <p>Activeren van de passieve woordenschat door in korte zinnen te vertellen rond carnaval.</p>	<p>Een spiegel</p> <p>Stiften voor op de spiegel te schrijven</p> <p>Maskers</p> <p>Geurpotjes</p> <p>Beker + een rietje</p> <p>Koek</p> <p>Schmink</p> <p>Gevoelskaartjes + wijzerplaat</p> <p>Domino-spel met de ruimtelijke begrippen</p> <p>Boek: Ana viert carnaval – K. Amant – Van In</p>	<p>“Ik ben .... ”</p> <ul style="list-style-type: none"> - Het lied zingen ‘Ik ga voor de spiegel staan’. - Ieder zegt zijn/haar naam : ‘IK ben ... ‘ - I.p.v. ‘dansen’ kan men andere handelingen benoemen en uitvoeren. De kleuter tracht iets persoonlijks van hem/haar te tonen, te verwoorden. <p>Herhalen van de woordenschat het lichaamschema + de zintuigen + de gevoelens.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Spiegelen en benoemen van het lichaamschema. - Gevoelens verwoorden en uitbeelden tijdens het spiegelen. Tekenen van de gevoelens : een blij – droevig – bang – boos aangezicht ahv de gevoelsprenten . - Verschillende soorten maskers aanbieden. De kleuters vrij laten experimenteren. - Met één gesloten masker de gevoelens spiegelen (masker wijzigt niet) en de zintuigen gebruiken (reuken, kijken naar iets naast u, eten van een koek, drinken (ev. met een rietje). - Idem met een andere maskers vb. enkel oog-neus maker. - Een clownmasker met een geschminkt clowngezicht vergelijken : de zintuigen + de gevoelens. 	

		<p>Ruimtelijke begrippen :</p> <ul style="list-style-type: none"> - De polonaise dansen en de kleuters om de beurt eerst –vooraan en laatst – achteraan in de rij zetten . - Domino-spel met de ruimtelijke begrippen samen spelen of in kleine groep. De begrippen vooraan of achteraan benoemen bij het spel. De kleuters benoemen de begrippen op het plaatje. <p>Verhaal vertellen met prenten</p> <ul style="list-style-type: none"> - De leidster vertelt het verhaal met de prenten. - Gesprekje met de kleuters rond carnaval.	
--	--	--	--

TERUGBLIK + WERKPUNTEN VOOR VOLGENDE SESSIE

5.12 Pasen

DOELEN	MATERIAAL	ACTIVITEITEN -PLANNING	OBSERVATIE
<p>Benoemen van de lichaamsdelen.</p> <p>Herkenen van de grootte en vorm- en de ruimtelijke begrippen tijdens het tekenen van een paashaas.</p> <p>Herkennen en benoemen van de ruimtelijke begrippen in de ruimte en 2 dimensionaal door het invullen van het werkblaadje.</p> <p>Gericht luisteren naar een opdracht en deze correct uitvoeren.</p> <p>Resultatief tellen tot 10 en besluiten in welk mand de meeste, minste, evenveel paaseieren liggen – eventueel d.m.v. het leggen van de 1-1-relatie.</p> <p>Zich kunnen houden aan de spelafspraken en ervaren wat winnen en verliezen inhoud.</p> <p>Gericht luisteren naar een</p>	<p>Spiegel</p> <p>Stiften</p> <p>Knuffel : Paashaas</p> <p>Prent + detailprenten: Paaseieren rapen</p> <p>Paaseieren + manden</p> <p>Dobbelsteen met de ruimtelijke begrippen</p> <p>Werkblaadje : Waar liggen de paaseieren ?</p> <p>Lijmstiften</p> <p>Papieren paaseitjes</p> <p>Spel : Vullen van de manden met behulp van 2 dobbelstenen</p> <p>Prentenboek : Piep, het is Pasen – L. Slegers – Van In</p>	<p>“Ik ben .... ”</p> <ul style="list-style-type: none"> - Het lied zingen ‘Ik ga voor de spiegel staan’. - Ieder zegt zijn/haar naam : ‘IK ben ... ‘ - I.p.v. dansen’ kan men andere handelingen/gevoelens benoemen en uitvoeren. <p>De kleuter tracht iets persoonlijks van hem -/haar te tonen, te verwoorden.</p> <p>Lichaamschema :</p> <ul style="list-style-type: none"> - Tijdens het tekenen van een paashaas de lichaamsdelen + het aantal benoemen. De vorm en de grootte van de delen + de positie benoemen. Vb : het lijf is ovaal, achteraan het lijf tekenen we één kleine cirkel als staart. <p>Prentlezen + Geheugentraining</p> <ul style="list-style-type: none"> - Prentlezen : Paaseieren in de tuin . De kleuters vertellen in korte zinnen de inhoud van de prent (attributen,handelingen, gevoelens, kleuren, ruimtelijke begrippen,...) - De kleuters kunnen de detailprenten sorteren : wat zie ik wel/niet op de prent wanneer de prent verdwenen is. Met de prent controleren we of alle detailplaatjes juist gesorteerd zijn 	

<p>verhaal en de vragen kunnen beantwoorden.</p> <p>Activeren van passieve woordenschat door in korte zinnen de prent te beschrijven en door de vragen te beantwoorden.</p>		<p>Ruimtelijke begrippen :</p> <ul style="list-style-type: none"> - De kleuters zoeken van de paaseieren in de ruimte + kunnen verwoorden waar ze liggen. - De kleuters kunnen de eieren leggen in de ruimte volgens opdracht (dobbelsteen met de ruimtelijke begrippen). - Werkblaadje : Waar liggen de paaseieren ? De leidster benoemt een kleur van het ei + de plaats. <p>Rekenbegrippen</p> <ul style="list-style-type: none"> - De kleuters vullen de manden en vergelijken de inhoud . De kleuters verwoorden de hoeveelheidsbegrippen : geen - veel – weinig – evenveel – de minste – de meeste. De kleuters tellen de eieren. - Spel : Vullen van de manden dmv twee dobbelstenen : dobbelsteen 1 -2 - 3, dobbelsteen: +bijleggen, – wegnemen. - De kleuters spelen in kleine groep het spel en vergelijken elkanders manden. De kleuters ervaren wat winnen en verliezen inhoud. <p>De leidster vertelt het verhaal en stelt hierover vragen. De kleuters beantwoorden de vragen en vertellen rond Pasen.</p>	
---	--	---	--

TERUGBLIK + WERKPUNTEN VOOR VOLGENDE SESSIE

5.13 Olympische spelen

DOELEN	MATERIAAL	ACTIVITEITEN -PLANNING	OBSERVATIE
<p>Beschrijven van de handelingen op de vertelplaat.</p> <p>Ervaren en benoemen van de tegenstellingen.</p> <p>Het herkennen en benoemen van de getallen en de hoeveelheid kunnen weergeven door verder te stappen.</p> <p>Passieve woordenschat activeren door de handelingenkaartjes te benoemen, door besluiten te trekken na iedere actie en door een einde te verwoorden bij het verhaal.</p> <p>Zich kunnen houden aan de speleregels.</p> <p>Ervaren wat winnen en verliezen inhoud.</p> <p>Geconcentreerd kunnen luisteren naar een verhaal en een besluit kunnen vormen over het verhaal.</p>	<p>Spiegel</p> <p>Prent : Sportstadion</p> <p>Kaartjes met handelingen + doosje</p> <p>Krijt (start – finish)</p> <p>Elastiek</p> <p>Ballen</p> <p>Zandbak (buiten)</p> <p>Goal</p> <p>Netbal</p> <p>2 emmers aan een stok</p> <p>Blokken</p> <p>Gezelschapsspel : Hardlopen</p> <p>Werkblaadje : eerste – laatste – middelste</p> <p>Verhaal met prenten 'De</p>	<p>"Ik ben .... "</p> <ul style="list-style-type: none"> - Het lied zingen 'Ik ga voor de spiegel staan'. - Ieder zegt zijn/haar naam : 'IK ben ... ' - I.p.v. 'dansen' kan men andere handelingen benoemen en uitvoeren. <p>Woordenschat van het Ichaamschema gekoppeld met handelingen + tegenstellingen herhalen.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Prentkijken : Sporten in het sportstadion. Kleuters benoemen de handelingen. De leidster brengt nieuwe woordenschat aan vb verschillende soorten sporten + de attributen . - De leidster duidt op de tegenstellingen die op de prent voorkomen : hoog –laag, ver – dichtbij, snel – traag, eerst – laatst, moe zijn – fit zijn. - Geheugenoefening: kaartjes met handelingen. De kleuters benoemen de handelingen en kunnen deze eventueel tonen. De kleuters sorteren de handelingen of deze al dan niet voorkomen op de prent. De kleuters controleren de prentjes ahv de grote prent. 	

	<p>haas en de schildpad – G. Van Genechten – Dopido 7 maart 2010 – Averbode</p>	<p>Uitvoeren van handelingen + ervaren van de tegenstellingen.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Tegenstelling : snel – traag, eerst – laatst De kleuters lopen een parcours af. De kleuters verwoorden het besluit. - Tegenstelling : hoog – laag De kleuters springen over een elastiek die telkens hoger komt. De kleuters verwoorden het besluit. - Tegenstelling : dichtbij – ver De kleuters gooien met een bal zo ver mogelijk. De kleuters verwoorden het besluit. Verspringen door de kleuters in het zand. De kleuters verwoorden het besluit. - Tegenstelling : in – naast /uit De kleuters trachten een bal in de goal te stampen. De kleuters trachten een bal in het net te gooien. De kleuters verwoorden het besluit. - Tegenstelling : licht – zwaar De kleuters tillen 2 emmers aan de stok op. De kleuters verzwaren de inhoud van de emmers. De kleuters verwoorden het besluit. 	
--	---	--	--

		<p>Rekenbegrippen + Kleurbegrippen</p> <ul style="list-style-type: none"> - Spelregels van het gezelschapsspel : Iedere kleuter trekt omgedraaid een plaatje van een hardloper, maar niemand kent zijn hardloper. De kleuters spelen voor alle spelers met de 2 dobbelstenen : de kleurendobbelsteen geeft de hardloper weer die het aantal stappen naar voor mag zetten afhankelijk van het aantal op de dobbelsteen met het getallen 1-2-3 . Wanneer een hardloper aan de finish komt draait ieder zijn kaartje om en kunnen de kleuters besluiten wie er eerst – laatst is. <p>Dekleuters bekijken de prent – het werkblaadje en kunnen aan de hand van de looprichting aanduiden wie er eerst- laatst - in het midden loopt. De leidster stelt de opdracht als volgt : in de bovenste, eerste rij heeft het laatste kind een blauwe broek aan. Het eerste kind heeft een groen T-shirt aan en het middelste kind een rode.</p> <p>Verhaal met prenten + logisch denken</p> <ul style="list-style-type: none"> - De leidster vertelt het verhaal van ‘De haas en de schildpad’ tot de voorlaatste prent. De kleuters trachten het verhaal af te maken door hun besluit rond het verhaal te formuleren. 	
--	--	---	--

TERUGBLIK + WERKPUNTEN VOOR VOLGENDE SESSIE

5.14 Samenspel met de ouders 1ste trimester

DOELEN	MATERIAAL	ACTIVITEITEN -PLANNING	OBSERVATIE
<p>Tonen aan de ouder hoe we samen werken.</p> <p>Benoemen van de lichaamsdelen, de gevoelens en de kleuren.</p> <p>Zich kunnen houden aan de spelregels .</p> <p>Benoemen van de ruimtelijke begrippen en deze kunnen toepassen bij het verstoppen van het poppetje.</p>	<p>Spiegel</p> <p>Stiften voor op de spiegel te schrijven</p> <p>Gevoelskaarten + wijzerplaat van gevoelens + de gevoelsdoosjes</p> <p>Kleurenspel : Ik kleeft me aan.</p> <p>Speelgoedmeubels + poppetje</p> <p>Dobbelsteen met de ruimtelijke begrippen</p> <p>Prentenboeken : zie planning</p>	<p>“Ik ben .... .”</p> <ul style="list-style-type: none"> - Het lied zingen ‘Ik ga voor de spiegel staan’. - Ieder zegt zijn/haar naam : ‘IK ben ... ‘ - I.p.v. ‘dansen’ kan men andere handelingen benoemen en uitvoeren. <p>De woordenschat van het lichaamschema herhalen</p> <ul style="list-style-type: none"> - Het spiegelen van het totale lichaam + de lichaamsdelen benoemen en tellen. - -De functie van de lichaamsdelen uitbeelden en verwoorden. ‘Ik kan ... met mijn ... . <p>Gevoelens : gevoelskaarten</p> <ul style="list-style-type: none"> - Het gevoelspel met nieuw situatiekaartjes spelen met de ouder. <p>Kleurenspel : Ik kleeft me aan ! Het spel samen met de ouder herspelen</p> <p>Ruimtelijke begrippenspel met speelgoedmeubels</p> <ul style="list-style-type: none"> - Het poppetje plaatsen op, onder, in de speelgoedmeubels volgens opdracht eventueel met behulp van de dobbelsteen met de ruimtelijke begrippen 	

		<p>Eén van de prentenboeken vertellen en duiden op de gevoelens met behulp van de gevoelswijzerplaat.</p> <p>Prentenboeken :</p> <ul style="list-style-type: none"> - Daarom vind ik je zo lief – D. Badford , A. James – Hillen – Amsterdam - Gevoelens ...BOOS – J. Bingham – Coronaz An Scribendi Uitgeverij –Etten-Leur - Een monster onder Jaspers bed – A. Glitz, I. Sönnichsen - De Eenhoorn – Wielsbeke - Wie speelt er vieze Jan ? – M. Boon – Bakermat – Mechelen - Fieno en Milo Mooie kleren – P. Oud – Clavis Peuter – Hasselt - Kleine Billy-Bob krijgt kusjes – P. Oud – Clavis Peuter – Hasselt 	
--	--	---	--

TERUGBLIK + WERKPUNTEN VOOR VOLGENDE SESSIE

5.15 Samenspel met de ouders 2de trimester

DOELEN	MATERIAAL	ACTIVITEITEN -PLANNING	OBSERVATIE
<p>Het tonen aan de ouders hoe we samen werken.</p> <p>Herkennen en benoemen van de kleuren bij het spel paasmanden vullen.</p> <p>De ruimtelijke begrippen toepassen en benoemen bij het verstoppertje van de paaseieren: 3 en 2 dimensioneel.</p> <p>Een rekenhandeling kunnen uitvoeren en verwoorden.</p> <p>De getallenrij tot 10 correct kunnen opzeggen.</p> <p>Resultatief tellen en vertellen in welke mand er geen - meer – minder – evenveel paaseieren zitten.</p> <p>Passieve woordenschat activeren door het benoemen van de attributen, de personages, de handelingen en de gevoelens bij het prentenlezen.</p>	<p>Spiegel</p> <p>Paaseieren</p> <p>Manden : 5 stuks</p> <p>Toestellen – meubelair</p> <p>Dobbelsteen met de ruimtelijke begrippen</p> <p>Spel : Paaseieren verstoppertje en zoeken</p> <p>Spel : Paasmanden vullen</p> <p>Prenten : in de woonkamer – de badkamer – in het werkkamer van papa</p> <p>Detailkaartjes : wat zie ik wel/niet op de prent ?</p> <p>Doosje : wat zie ik wel/niet op de prent .</p> <p>Prentenboek : Waar woont het konijn ? Het grote dierenboek. L.</p>	<p>“Ik ben .... ”</p> <ul style="list-style-type: none"> - Het lied zingen ‘Ik ga voor de spiegel staan’. - Ieder zegt zijn/haar naam : ‘IK ben ... ’ - We verwelkomen de ouders, zij mogen iets vertellen over zichzelf, over hun kind. <p>Ruimtelijke begrippen :</p> <ul style="list-style-type: none"> - Verstoppertje en zoeken van de paaseieren in de ruimte. - Spel (2 dimensioneel) : Paaseieren zoeken en verstoppertje in de woonkamer (zeeslag). <p>Rekenbegrippen :</p> <ul style="list-style-type: none"> - Manden vullen met paaseieren. De inhoud van de manden vergelijken. - Spel : Paasmanden vullen met behulp van 2 dobbelstenen (idem Pasen) <p>Woordenschat automatiseren + geheugen oefening :</p> <ul style="list-style-type: none"> - De drie prenten worden beschreven. Daarna krijgt ieder een prent en een doosje. De attributen op detailkaartjes worden benoemd, de handeling beschreven en bij de juiste prent in het doosje gelegd. A.h.v. de prenten controleert men de detailkaartjes per 	

<p>Trainen van het geheugen door de kaartjes bij de de juiste prent te plaatsen.</p>	<p>Versteeg – (2014) Clavis – Hasselt</p>	<p>prent. Prentenboek : - 1 prent beschrijven : de dieren benoemen, de handelingen beschrijven, de ruimtelijke en de kleurbegrippen benoemen. - Het zoeken en tellen van de dieren volgens opdracht gegeven in het boek.</p>	
--	---	--	--

TERUGBLIK + WERKPUNTEN VOOR VOLGENDE SESSIE

6. Kleuterliedjes gerelateerd aan het lichaamschema

Spiegelbeeld

<p>Liedje : SPIEGELBEELD</p> <p>Ik ga voor de spiegel staan, Spiegelbeeld kijkt mij nu aan, Ik ben ..., Jij bent ..., Samen zullen we dansen Dansen in het rond</p>	<p>Liedje : SPIEGELBEELD</p> <p>Ik ga voor de spiegel staan, Spiegelbeeld kijkt mij nu aan, Ik ben ..., Jij bent ..., Ik kan dansen Dansen in het rond</p>
---	--

Aangezicht

<p>Liedje : AANGEZICHT</p> <p>Ik heb 2 oren, Ik heb 2 ogen, Ik heb 1 neusje, En 1 mond (geluid met de mond maken)</p>	<p>Liedje : AANGEZICHT2</p> <p>Dit zijn mijn wangetjes En dit is mijn kin, Dit is mijn mondje met tandjes er in Dit zijn mijn oortjes, Mijn oogjes, mijn haar Nu nog mijn neusje En dan ben ik klaar !</p>
<p>Liedje : ZINTUIGEN</p> <p>Ik kan horen, horen met mijn oren, Ik doe mijn oren weg en ik hoor nu NIKS</p> <p>Ik kan kijken, kijken met mijn ogen, Ik doe mijn ogen weg en ik zie nu NIKS</p> <p>Ik kan reuken, reuken met mijn neusje, Ik doe mijn neusje weg en ik reuk nu NIKS</p> <p>Ik kan proeven, proeven met mijn mondje, Ik doe mijn mondje weg en ik proef nu NIKS</p>	<p>Versje : MIJN OGEN</p> <p>Kijk, mijn ogen zijn open, Nu gaan ze dicht Zo is het donker En zo is het licht, Nu doe ik 1 oogje open En 1 oogje dicht Wat een gek gezicht !</p>

Lichaamschema

<p>Liedje : LICHAAMSCHEMA</p> <p>Ik heb 2 armen, Ik heb 2 benen, Ik heb 1 buikje En 1 rug</p> <p>Ik heb 2 handen, Ik heb 2 voeten , Ik heb 10 tenen En 10 vingers (kriebelen met de vingers over het lichaam)</p>	<p>Liedje : 2 HANDJES</p> <p>2 handjes op de knieën 2 handjes in de zij 2 handjes op de schouders Op de schouder allebei</p> <p>Nu maken wij 2 vuistje Zo sterk als het maar kan Daar gaan we dan mee trommelen Van rommelle rommelle bom</p> <p>De duimpjes zijn de dikste De pinkjes zijn zo klein Nu moeten die 2 handjes Op het ruggetje weer zijn.</p>
<p>Liedje : IK HEB PIJN</p> <p>Au, au, au Dokter, kom eens gauw ! Mijn buikje doet toch oh zo'n pijn, Zal ik vlug genezen zijn ?</p> <p>Idem : andere lichaamsdelen</p>	<p>Liedje : HOOFD EN SCHOUDER</p> <p>Hoofd en schouder, Knie en teen, knie en teen Hoofd en schouder Knie en teen, knie en teen Oren, ogen, Puntje van de neus Hoofd en schouders Knie en teen, knie en teen</p>
<p>Liedje : RUIMTELIJK SCHEMA</p> <p>Dit is van boven, Mijn hoofd staat bovenaan, Dit is van onderen, Mijn voeten onderaan Dit zijn de zijkanten, Twee armen aan mijn zij Dit is het midden, Mijn buikje middenin</p>	

Gevoelens

<p>Versje : VERDRIET</p> <p>Vandaag kan ik niet lachen, Vandaag heb ik verdriet, Ik moet steeds maar huilen, Waarom, dat weet ik niet!</p>	<p>Liedje : VERDRIET</p> <p>Kijk eens naar mijn oogjes, Want ik heb verdriet, Traantjes op mijn wangetjes, Zie je dat dan niet ? Ik heb ZO'n GROOT verdriet !</p>
<p>Versje : BANG ZIJN</p> <p>Wie zit daar in het donkere bos ? Wie loert daar tussen de takken ? Zou het een griezelig monster zijn ? Een monster dat mij wil pakken ! Eerst kruip ik bibberend achter een struik, En kijk ik nog een keertje, Hé, dat monster is niks anders Dan een speelgoedbeertje !</p>	<p>Liedje : DAPPER ZIJN</p> <p>Kom maar op als je duft, Kom maar op ! Wij zijn lekker toch niet bang voor jou ! Kom maar op als je durft, Kom maar op ! Dan vangen we je met een touw !</p> <p>Een monster dat kan brullen, Een monster dat je grijpt ! Een monster dat kan krabben En in je billen bijt !</p>
<p>Versje : BOOS ZIJN</p> <p>Heel boos kijken, Zo boos als ik maar kan! Heel hard roepen, Alles davert er van ! Heel hard stampen, Zie je dat ik boos ben ? En die boze bui gaat pas weg, Als ik dit versje zegt : Ben je boos, Pluk een roos, Zet hem op je hoed, Dat staat je goed !</p>	<p>Liedje : BLIJ ZIJN</p> <p>IK heb plezier, tiereliere lier ! Zie je me lachen van plezier ! Kijk eens hier, tiereliere lier ! Lachen, lachen van plezier !</p>

7. Begrippenlijst kleuters

Bron : Boone, M. (2011). *Kleuters met extra zorg*. Mechelen : Plantyn.

1. Hoeveelheidsbegrippen	K1	K2	K3
Veel – weinig	x		
Meer – minder		x	
Meer dan – minder dan		x	
Meer – minst		x	
Te veel	x		
Zoveel als			x
Heel veel	x		
Even veel			x
Niet evenveel			x
Geen	x		
Allemaal	x		
Een – nog een	x		
Verschillende			x
Sommige			x
Genoeg	x		
Niet genoeg	x		
Enkele		x	
Geen enkele		x	
Een (klein) beetje	x		
Een paar			x
Ongeveer			x
bijna		x	
Ruim			x
Telrij: een, twee, drie	x		
Telrij: vier, vijf, zes, nul		x	
Telrij: zeven, acht, negen, tien			x
De helft – een halve			x
Hoeveelheden: 1 – 2 – veel	x		
Hoeveelheden: 3 – 4		x	
Hoeveelheden: 4 – 5			x

2. Gevoelens	K1	K2	K3
Bang – boos	x		
Banger – bozer		x	
Bangst – meest boos		x	
Even bang als – even boos als			x
Droevig – triestig	x		
Droeviger – triester		x	
Droevigst		x	

Bedroefd		x	
Stil – luid	x		
Stiller – luider		x	
De stilste – de luidste		x	
Even stil als – even luid als			x
Zo stil als – zo luid als			x
Lief	x		
De liefste		x	
Even lief als – zo lief als			x
Angstig		x	
Vrolijk – blij	x		
Woedend		x	
Benauwd			x
Schreien – wenen	x		
Lachen	x		
Glimlachen			x
Schaterlachen		x	

3. Afstand, gewicht, inhoud	K1	K2	K3
Klein – groot	x		
Kleiner – groter		x	
Kleinste –grootste		x	
Even klein als – even groot als			x
Zo klein als – zo groot als			x
Klein genoeg – groot genoeg		x	
Niet klein genoeg – niet groot genoeg			x
Kleiner maken –groter maken		x	
Lang –kort	x		
Langer – korter		x	
Langste –kortste		x	
Even lang als –even kort als			x
Zo lang als – zo kort als			x
Lang genoeg – kort genoeg		x	
Niet lang genoeg –niet kort genoeg			x
Langer maken – korter maken		x	
Hoog –laag	x		
Hoger – lager		x	
Hoogste – laagste		x	
Even hoog als –even laag als			x
Zo hoog als zo laag als			x

Hoog genoeg – laag genoeg		x	
Niet hoog genoeg – niet laag genoeg			x
Hoger maken – lager maken		x	
Breed – smal	x		
Breder – smaller		x	
Breedste – smalste		x	
Even breed als – even smal als			x
Zo breed als – zo smal als			x
Breed genoeg – smal genoeg		x	
Niet breed genoeg – niet smal genoeg			x
Breder maken – smaller maken		x	
Dik – dun	x		
Dikker – dunner		x	
Dikste – dunste		x	
Even dik als – even dun als			x
Zo dik als – zo dun als			x
Dik genoeg – dun genoeg		x	
Niet dik genoeg – niet dun genoeg			x
Dikker maken – dunner maken		x	
Zwaar - licht	x		
Zwaarder – lichter		x	
Zwaarste – lichtste		x	
Even zwaar als – even licht als			x
Zo zwaar als – zo licht als			x
Zwaar genoeg – licht genoeg		x	
Niet zwaar genoeg – niet licht genoeg			x
Zwaarder maken – lichter maken		x	
Vol – leeg	x		
Bijna vol – bijna leeg		x	
Halfvol			x
Bijna halfvol – ruim halfvol			x
Even vol als – even leeg als			x
Vol genoeg		x	
Niet vol genoeg			x

4. Ruimte, plaats en vorm	K1	K2	K3
Voor – achter – op – onder – boven – aan	x		
Tussen –naast		x	
In – uit / binnen – buiten / ver -dicht	x		
Ervoor –erachter		x	

Voorzijde – achterzijde			x
De voorste – de achterste		x	
Bovenzijde – onderzijde			x
De bovenste – de onderste		x	
De eerste – de laatste	x		
De voorlaatste – de tweede laatste			x
Op elkaar – onder elkaar		x	
Dichtbij – veraf		x	
Vooraan – achteraan		x	
Voorwaarts – achterwaarts			x
Rond	x		
Scherp		x	
Plat – diep		x	
Links –rechts			x
Linkerkant – rechterkant			x
Linksboven – rechtsboven			x
Linksonder – rechtsonder			x
Schuin – over – tegen – beneden		x	

5. Lichaamsdelen	K1	K2	K3
Arm – been – buik – duim – hoofd – hand	x		
Knie – mond – neus – oog – oor – rug	x		
Teen - vinger - voet	x		
Haar	x		
Borst – lip – kin – nagel – tand – tong		x	
Pink		x	
Dij – elleboog – enkel – hals – heup – hiel			x
Nek – pols – schouder – vingers			x
Wang – wenkbrauw – wimper			x

6. Rekenhandelingen	K1	K2	K3
Bijdoen – afdoen	x		
Bijnemen – afnemen		x	
Bijtellen			x
Bijleggen	x		
Wegnemen	x		
Erbij – eraf		x	
Erbij doen		x	
Eraf nemen		x	
Kopen		x	
Verkopen		x	
Ontvangen – betalen			x
Geven – krijgen	x		

Weergeven – weerkrijgen			x
Winnen – verliezen			x
Groter maken – kleiner maken		x	
Vullen – ledigen		x	
Aan ieder – aan iedereen		x	
Aan elk – elkeen			x
Aan allemaal	x		
Een paar			x
In hoopjes verdelen			x
Groepjes maken		x	
Eenmaal – tweemaal		x	
Een keer – twee keer	x		
De helft nemen			x
Aan ieder evenveel			x

7. Tijd	K1	K2	K3
Vroeg – laat	x		
Vroeger – later		x	
Te vroeg – te laat	x		
Vroeger dan – later dan		x	
De eerste – de laatste	x		
Dag – nacht	x		
Week: de dagen herkennen		x	
Week: de dagen opzeggen			x
Maand (+ de namen herkennen)			x
Seizoen (+ de namen herkennen)			x
Dadelijk			x
Vandaag – vanmorgen – vanmiddag		x	
Gisteren – morgen		x	
Vanmorgen – morgen			x
Overmorgen – eergisteren			x
Lang geleden – binnenkort		x	
Ochtend – middag – avond		x	
Voormiddag – namiddag			x
Eerst – dan – daarna – later		x	
Nu – straks	x		
Vooraf – achteraf			x
Begin – einde		x	
Nooit – altijd	x		
Soms		x	
Vlug – traag	x		
Vlugger – trager		x	
Te vlug – te traag	x		
Jong – oud	x		

Jonger – ouder		x	
Te jong – te oud	x		
De jongste – de oudste		x	
De volgende			x

8. Kleuren	K1	K2	K3
Wit	x		
Zwart	x		
Rood	x		
Blauw	x		
Groen	x		
Geel	x		
Bruin	x		
Lichtgroen		x	
Lichtblauw		x	
Lichtgeel		x	
Donkergroen		x	
Donkerblauw		x	
Grijs		x	
Lichtgrijs			x
Donkergrijs			x
Roze		x	
Oranje		x	
Goudkleurig			x
Zilverkleurig			x
Paars – purper			x
Doorschijnend			x
fluo			x

8. Literatuurlijst

Artikels

Van den Branden, K. (2011). *Woordenschatonderwijs in een schooltaalbeleid*. *Taal*, 2(4) : 6-13.

Publicatie van NEMO Kennislink, Eigenlijk is iedereen meertalig (2012)
<https://www.nemokennislink.nl/publicaties/eigenlijk-is-iedereen-meertalig>

Research from the 1970s onwards: Jim Cummins
<https://eal.britishcouncil.org/eal-sector/research-1970s-onwards-jim-cummins>

Edmonds E. (2014), Welbevinden en betrokkenheid als kwaliteitscriteria voor goed onderwijs
<http://nivoz.nl/artikelen/welbevinden-en-betrokkenheid-als-kwaliteitscriteria-voor-goed-onderwijs/>

Boeken

Dejonckheere, P. (2010). *Ontwikkelingspsychologie*. Mechelen: Plantyn.

Boone, M. (2011). *Kleuters met extra zorg*. Mechelen : Plantyn.

De Vries, J., Van Loo H. (2004). *Anders nog iets ?*. Amsterdam : Boom

Egberts C. (2015), *Ouders op hun plek*.

Lenaerts, L., Wauthier, Y. (2014). *Geen pANiek*. Antwerpen-Apeldoorn: Garant.

Van den Branden, C. (2010). *Handboek taalbeleid basisonderwijs*. Leuven/Den Haag: Acco

Van Loo, F., Van Doorn, E. (2013). *Basisboek Mediërend Leren*. Amsterdam: Boom.

Prentenboeken

Amant, K. (2008) *Anna viert carnaval*. Van In : Wommelgem.

Badford, D., James, A., *Daarom vind ik je zo lief*. Hillen : Amsterdam.

Bingham, J., Coronaz, A., *Gevoelens ...BOOS*. –Scribendi Uitgeverij : Etten-Leur.

Boon, M. (2002) *Wie speelt er met vieze Jan ?*. Bakermat : Mechelen.

Brouwers, P.(1994) *Bertje Big*. Clavis : Hasselt.

Glitz, A., Sönnichsen, I.(2001) *Een monster onder Jaspers bed* . De Eenhoorn : Wielsbeke.

Merveille, C., Wiersema, M., Bawin, M.A. (2008) *Alle pootjes op papier*. Dopido : Averbode.

Oud, P.(2011) *Aankleden met Fien en Milo*. Clavis Peuter : Hasselt.

Oud, P., *Kleine Billy-Bob krijgt kusjes*. Clavis Peuter : Hassel.t

Slegers, L. (2012) *Piep, het is Pasen*. Van In : Wommelgem.

Slegers ,L. (2016) *Zeep, sop, Lola*. Dopido : Averbode.

Van Genechten, G. (2010) *De haas en de schildpad*. Dopido : Averbode.

Van Genechten, G. (2008) *Net zoals jij*. Clavis : Hasselt, Amsterdam.

Prenten

Backes, J., Godon, I. (1989) *Doremi* : Averbode.

Confetti, *De woonkamer, de badkamer, de werkkamer van papa*.De Keure : Brugge.

De Becker, P. (1999 – 2000) *Hoog, ver en snel*. Doremi – Averbode.

Engelen, A. (1986) *De boerderij*. Doremi : Averbode.

Engelen, A. (1985) *Paaseieren rapen in de tuin*. Doremi : Averbode.

Mazay, Ch. (1986). *Poppen wassen*. Doremi : Averbode.

Stam, D. *Praatplaat Bas : Dit zijn wij !* . Pinterest

Stock, (2013 – 2014) *Alle zintuigen*. Dopido : Averbode.

(2005 – 2006)*Wat doet de dokter*. Dopido : Averbode.

Werkblaadjes

Bernaert? M. (1998). *Grote en kleine gezinnen*. Doremi : Averbode De Becker,P.(1999 – 2000), *Hoog, ver en snel*. Doremi : Averbode.

Godon, I, *Puzzel : Mijn lichaam*. Dopido : Averbode.

Grietens, M., *Wie hoort bij wie ?*, Doremi : Averbode.

Hahn, C. (2006) *Zoek je mee ?* Dopido : Averbode.

Koppens, J. (2012) *Blij of verdrietig*. Dopido : Averbode.

Lemmens, R. (1999 – 2000) *Een beetje bruin op de prikkende pijn*. Dopido : Averbode.

Nijs, C. (2010) *Ik ben eerst !* Dopido : Averbode.

Roex, (1983) *Kleding van mama en papa*. Doremi : Averbode.

Slegers, L. (2005 – 2006) *Liesje is gevallen*. Dopido : Averbode.

Diverse

Depondt, L., Kog, M., Moons, J., *Doos vol gevoelens*. Leuven : Cego Publisher

CD : De Blauw, G. *Peuters dansen* Stichting

DVD : Hill, E. (2006) *Op zoek naar woordje met Dribbel en nog een leuk avontuur !*.
Memphis Bell : Amsterdam